

Religija prakulture.

Dr A. Gahs.

(Nastavak.)

A. Južna Azija i Oceanija.

Na tom području daju se razlučiti dvije grupe nosioca etnološke prakulture. Jednu grupu sačinjavaju Pigmejci, Pigmoidi i Pre-Dravidi, drugu pak Tasmanci i jugoistočni Australci.

1. »Na srcu« zemaljske kruglje, između Prednje i Stražnje Indije na andamanskom otočju nađu svoje posljednje utočište Pigmejci M i n k o p i. Cijelo otočje dijeli se na Velike i Male Andamane, a veliki Andamani raspadaju se na sjeverne, srednje i južne. Minkopa imade u svemu 11 plemena, koja su po otočju razdijeljena tako, da po četiri plemena nastavaju sjeverne i srednje, a dva plemena (Akar-Bale i Aka-Bea) južne Velike Andamane. Na malim Andamanima obitava jedanaesto pleme, a jedan njegov ogranak prešao je u novije doba na susjedne južne Velike Andamane. Pod konac prošloga stoljeća broj Minkopa počeo je naglo da pada tako, da je g. 1901. svih deset plemena Velikih Andamana brojilo samo još 625 duša.

Stari etnolozi proglasili su Minkope areligioznima, ali su kasnija temeljita istraživanja dokazala skroz protivno. Tri su istraživačja boravili u tom poslu na Andamanima, i to zadnja dva sa očitom nakanom, da kontroliraju rezultate prvoga. Tako su dosada Minkopi razmjerno najbolje istraženi nosioci relativne prakulture. Zato ću njihovo religijsko stanje potanje izložiti. To je vrijedno još i zato, što su Minkopi upravo klasičan primjer, kako mladi religijski oblici prodiru u religiju relativne prakulture i kako se mogu lako da izluče pomoću kriterija forme i kvantiteta.

Prvi temeljiti istraživač Minkopa jest engleski kolonijalni činovnik E. H. Man. Boravio je na Andamanima punih

11 godina: od god. 1869. do god. 1880., dakle još u vrijeme, dok su Minkopi bili brojčano jaki i mogli da provode stari plemenski život. Jezik je urođenika dobro poznao i govorio, te o njemu napisao također i posebnu studiju. Uživao je povjerenje Minkopa, jer je četiri godine bio upraviteljem skloništa za urođenike. Imao je dakle sve nužne kvalifikacije, da je mogao da ispita religijske nazore Andamanaca. Njegovu pak objektivnost potvrdili su »kontrolori«, kako ćemo još čuti. Napokon treba da se osobito istakne, da je Man cijelo vrijeme svoga boravka proveo na južnim Velikim Andamanima, i to među urođenicima plemena Aka-Bea. Njegov se dakle izvještaj odnosi samo na to pleme.

Rezultate svoga istraživanja objelodanio je Man u djelu: *On the Aboriginal Inhabitants of the Andaman Islands* (London 1883.). U poglavlju o religiji ponajprije izričito naglasuje, da je tomu predmetu posvetio posebnu brigu i poduzeo sve mjere opreznosti, da se ne prevari. O religiji — veli Man — ispitivao je samo one urođenike, koje su njihovi suplemenici smatrali »auktoritetima«, a o kojima se on sâm mogao da uvjeri, da nijesu bili u dodiru sa drugim narodima, pa da su zato poznavali samo predaje svoga plemena. Osim toga je svaku pojedinu izjavu preispitao i ovjerovio naknadnim istraživanjem i konačno se uvjerio, da su sve dobivene izjave sasvim pouzdane. Napokon dodaje, da se svi urođenici (Aka-Bea) slažu u osvjedočenju, da religijski nazori i običaji, što su ih njemu saopćili, potječu od njihovih pređa: »od praoca Tomo i njegovih neposrednih potomaka... iz dana prije potopa«. Man još napose ističe, da je potpuno nevjerovatno (*extremely improbable*), da bi kršćanski misionari bilo kako utjecali na religiju Minkopa (str. 88.—89.). Uistinu na Andamanima nije bilo nikad misionara (SP. 194.).

Prema tomu je izvještaju u religiji Minkopa južnih Velikih Andamana na prvom mjestu priznavanje i štovanje Najvišeg Bića, koje zovu *P u l u g a*. Evo, što vjeruje pleme Aka-Bea o njemu: »Premda je njegova pojava kao vatra, ipak je (sada) nevidljiv. On se nije nikada rodio, on je besmrtnan. On je stvorio svijet i sve predmete, žive i nežive, ali ne sile zla. Drže ga sveznajućim, dok je dan, što više on znade i misli njihovih srdaca. On se razljuti, kad čine stanovite grijeha, dok je milo-

srđan prema onima, koji su u nevolji ili trpe bol, i katkada se udostoji, da pritekne u pomoć. On je sudac, od koga svaka duša poslije smrti prima osudu; a kaže se, da na njihov način djelovanja u ovome životu donekle utječe nada, da će izbjeći malkama (hladnoga mjesta, isp. dalje). Vjeruju, da Puluga živi na nebu u velikoj kući od kamena... On je izvor, odakle primaju svu svoju hranu u životinjama, pticama i kornjačama. Ako ga naljute, izade iz svoje kuće i puše i viče i baca na njih ugarke — drugim riječima odgovara na njihova izazivanja sa žestokim olujama i sa jakim vjetrovima...» (Man, str. 89.—90.)

Zemlja je nastala po volji Puluge, koji je zatim stvorio čovjeka, po imenu Tomo (str. 95.). Na njegovu molbu stvorio je nadalje Puluga sunce i mjesec (str. 104.), i po zapovijedi Puluge nebeska tjelesa prolazeći nebeskim svodom daju svijetlo (str. 93.). Prvome čovjeku pokazao je Puluga drveće, koje nosi plodove. To je drveće tada raslo samo na jednome mjestu. Po zapovijedi Puluge nije smio Tomo da jede plodove od stanovitog drveća za vrijeme kišovite periode. Puluga je dao Tomi vatru i naučio ga, kako će je upotrebljavati. Naučio ga je i priugotavljanje mesa divljih svinja, koje su se mogle lako da ulove, jer tada nijesu imale niti ušiju niti nosa. Naučio ga je također, kako će praviti luk i strijele, čamac i harpune, te loviti ribe. O postanku prve žene ima više verzija. Jedni vele, da je Puluga stvorio prvu ženu (Elevadi), nakon što je poučio Tomu, kako će živjeti, i kako će se ljudi umnažati. Po drugima nju je Tomo vidio, gdje pliva po moru (sic!), i dozvao je k sebi. Treći opet hoće, da je prva žena u blagoslovljenom stanju došla na otok Kyd i tu rodila više muške i ženske djece, koja postadoše praroditelji današnjih Minkopa (sic!). Puluga je dao prvim ljudima govor. Kad su se ljudi već toliko umnožili, da nijesu više mogli zajedno da stanuju, dao je Puluga svakom paru oružje, oruđe i vlastiti jezik, pa ih poslao na sve strane. Od vremena do vremena još ih je uvijek pohadao. Ali kad su ljudi postali Pulugi neposlušni, prestao je da ih pohada. Sad su ljudi bili još gori. Puluga se rasrdi i pošalje potop, koji uništi sve živo. Spasili su se samo dva para ljudi, koji su slučajno bili u čamcu. Kad je voda opala, Puluga nanovo stvori životinje, ptice i kornjače. Za potopa ugasnule su sve vatre, a preostali ljudi nijesu znali da je načine (kao što to ni današnji Minkopi

ne znadu). Ali neka ptica ukrade ugarak iz Pulugine kuće na nebu, i tako su ljudi došli opet do vatre. Međutim ljudi poslije potopa snuju osvetu i hoće da ubiju Pulugu, jer je sve uništio. Puluga ih upozori, da ga se čuvaju: njemu ne mogu ništa da naškode, a ako štogod pokušaju, sasvim će ih uništiti. Osim toga ih pouči, zašto je poslao potop: zato naime, jer su ljudi bili neposlušni. Zato moraju da drže njegove zapovijedi ili će opet zlo proći. Tom zgodom bio je Puluga zadnji puta vidljiv na zemlji, ali njegove tadanje opomene nijesu ljudi više zaboravili (str. 95.—99.).

Djela, što ih Puluga zabranjuje i poradi kojih se srđi, jesu ova: laž, krađa, teški tvorni napadaj, ubojstvo, preljub i spaljivanje voska (u čarobnjačke svrhe). Za takova djela imadu Minkopi posebnu riječ, koja znači »zlo djelo« ili »grieh« (str. 43.—44.). Pleme Aka-Bea i obdržava pravilno zapovijedi Pulugine (str. 25.—26., 44., 56.—57., 108.). S time u svezi treba da se istakne, da su kod njih ubijanje djece ili starih roditelja i kanibalizam posve nepoznati (str. 45., 109.), i da svi bez izuzetka žive u monogamiji (str. 67.). Kako smo već čuli, Puluga i bdije nad vršenjem svojih zapovijedi: prekršaje kažnjava u ovom životu olujom, a poslije smrti sudi svakome napose. Kad nastupi smrt, bojadišu lješinu i tako je sviđu, da koljena segnu do u podbradak, a dlanovi dotiču pleća. Lješinu ili polože u grob ili je postave na granje visokoga drveta u šumi, a svaki puta licem na istok. Ukućani pokojnika stanuju kroz nekoliko tjedana u posebnoj kolibi, koju u tu svrhu provizorno podignu. Osim tijela imade čovjek još dušu (soul) i duha (spirit). Sve zlo u čovjeku dolazi od duše, a sve dobro od duha. Poslije smrti duh ide u neku podzemnu šumu, gdje provodi život kao na zemlji. Duša naprotiv mora da prijeđe nevidljivi most (dúga?), što se proteže između zemlje i istočnoga neba. Taj most vodi dušu ili u »jereg« (paradiz) ili u neko veoma hladno mjesto ispod njega, gdje trpi kaznu za stanovite grijeha, kao n. pr. za ubojstvo. Puluga odlučuje, da li će duša ići u paradiz ili ispod njega. Kod smrti djeteta ispod šest godina ne dijele se duh i duša, nego oboje idu u podzemnu šumu, gdje se hrane od plodova posebne smokve (*Ficus laccifera*). Djeca postoje uopće već prije, nego li su začeta. Jednom će potres porušiti most između zemlje i istočnoga neba i razoriti ovu zemlju. Dotle će se očistiti i duše

zlih. Tada će se na novoj zemlji opet združiti duh i duša. Novi život biti će u glavnom jednak sadašnjemu, samo će svi ostati mladi, a ne će više biti bolesti niti smrti, ženidbe niti udaje (str. 73.—79., 86.—87., 93.—95.).

Man izrično veli (str. 88.), da nije našao kod Minkopa nikakvog izvanjskoga kulta. Međutim glede molitve P. Schmidt (SP. 198.) upozorava na činjenicu, da je Puluga po uvjerenju Minkopa (Aka-Bea) veoma dobrotiv i da se brine za svoje stvorove: on je prve ljude poučio u svima umijećima, on i sada ljudima daje sve potrebno za život, on je milosrdan prema onima, koji su u nevolji ili trpe bol, a katkada pritiječe i u pomoć. Poradi toga je ponajprije psihološki opravdana pretpostavka, da se Minkopi barem u nevolji utječu Pulugi za pomoć spontanim i kratkim zazivima, koji su izraženi u običnom načinu govora. A takovi zazivi mogli su Manu lako da izbjegnu. Historički pak dobiva ta pretpostavka veliku vjerojatnost po tomu, što je prvi čovjek Tomo, koji je Minkopima u svemu ugled i uzor, uistinu zazivao pomoć Puluge: vele naime, da je na njegovu molbu Puluga stvorio sunce i mjesec. Dodajem, da takove spontane molitve poznaju i Semang, koji su najbliži istočni srodnici Minkopa i koji se s njima veoma podudaraju u općim religijskim nazorima. Nadalje Man veli doslovno ovo: »Opće je poznata ideja, da bi uslijedio ponovni potop, ako bi za trajanja prve polovice kišovite periode (t. j. od polovice svibnja do konca kolovoza) jeli Caryota sobolifera, ili brali ili jeli sjemenje od Entada pursoetha, ili sakupljali jams ili drugo korijenje, što se jede. Drže naime, da u toj periodu godine Puluga treba to (bilje) za svoj vlastiti potrošak...« (str. 153.). Čuli mo već, da je sličnu zapovijed dobio od Puluge i prvi čovjek. A plemena Akar-Bale i Aka-Bea imadu predaju, da je Puluga poslao (prvi) potop upravo poradi toga, što su ljudi prekršili tu zapovijed. Po toj predaji pograbio je neku ženu očaj i bijes poradi smrti njezinoga sina, pa je na početku kišovite periode poticala sve ljude na neposlušnost prema Pulugi govoreći: »... Razmrvi sjemenje od Entada pursoetha! Uništi Caryota sobolifera! Iskopaj korijenje, što se jede! Uništi sve!« Na to se Puluga veoma rasrdio i poslao veliki potop (str. 168.). Nema nikakove sumnje, da cijela ta zabrana i s njome spojene ideje i predaje nose na sebi biljeg t. zv. primicijalne žrtve, kojom se priznaje vrhovno

gospodstvo Najvišeg Bića nad plodovima prirode i nad životom ljudskim. Na početku naime kišovite periode tjeraju biljke u tropskim krajevima svježje mladice, koje tijekom prve polovice te periode donose prve zrele plodove. Te dakle prvine »treba Puluga za svoj vlastiti potrošak,« drugim riječima: on kao vrhovni gospodar raspolaže sa svim plodovima prirode, kojima se uzdržava ljudski život na zemlji. To vrhovno gospodstvo Puluge očituje se i u tome, što zabranjuje stvari, koje odaju rasipanje prirodnih produkata, kao n. pr. nespretno komadanje divljih svinja (str. 90.). Primicijalnih žrtava nalazimo i kod drugih nosioca relativne prakulture, tako n. pr. odmah na zapadu od Minkopa kod nekih Pre-Dravida u Prednjoj Indiji. Ipak je u tom pogledu znatna razlika između Minkopa i ostalih naroda, koji imadu primicijalne žrtve. Minkopi naime uopće ne diraju u prvine (biljevnih) produkata prirode, nego ih u cjelini ostavljaju i »ustupaju« Pulugi. Drugi pak uzimaju sve produkte prirode bez razlike, ali prije nego što će ih uživati, izluče mali dio i aktivno ga »daju« Najvišem Biću (n. pr. bace u vis). P. Schmidt drži, da je primicijalna žrtva Minkopa originalnija i starija i da jače izriče priznavanje vrhovnoga gospodstva Najvišega Bića (SP. 198.—199.). S primicijalnom su žrtvom Minkopa u nekoj vezi i njihove inicijacione ceremonije, kojima mora da se podvrgnu i dječaci i djevojke. To počinje između 11. i 13. godine. Od te dobi ne smiju da se omrse o stanovita tečnja jela: med, meso divljih svinja, kornjače, ribe i t. d. U razmacima otprilike od jedne godine dana ukida se redom nemrs pojedinih zabranjenih jela. Kod svakoga ravršenoga razdoblja jede kandidat prviput u potpunoj šutnji jelo, što je došlo na red, da ga jede, a poglavica mu nakapa tijelo mašću ili medom i dobro ga time natare. Kandidat mora da šuti još nekoliko dana. Tada ga rođaci ili prijatelji nakite, a on treba da pleše do potpunoga umora. Slijedeće godine ukida se na sličan način nemrs drugoga jela, i tako redom dalje, dok se ne ukinu svi nemrsi. Isti propisi vrijede i za djevojke, samo što pojedina razdoblja nemrsa dulje traju. Man izričito kaže, da cijela ta uredba imade samo tu svrhu, da se iskuša ustrajnost i samozataja mladih ljudi, i da se time pruži dokaz, da će moći da uzdržavaju samostalnu obitelj (Man str. 61.—67.). U jugoistočnoj Australiji naći ćemo inicijacione ceremonije, koje imadu

možda karakter primicijalnih žrtava svoje vrsti. Na inicijacione nemrse Minkopa kao da se oslanja i neka vrst individualnoga totemizma, ali taj imade posve profano i »prozaično« značenje (str. 134.). Napokon treba da navedem u svezi sa kultom i ovo: za oluje Minkopi postojano bacaju u vatru lišće od *Mimusops Indica* držeći, da njegovo pucketanje ublažuje gnjev Puluge i stišava oluju. Ako pak vide, gdje se na nebu podiže tmasti oblak u vrijeme, kad bi kiša bila štetna, opomenu (advise) Pulugu, da oblak ukloni, i to povikom: »Varajobo [otrovna zmija (sic!)] će ugristi, ugristi, ugristi!« Padne li ipak kiša, onda misle, da se Puluga nije dao zastrašiti njihovom opomenom (str. 85.). Natruha magije u oba je slučaja očita. Kod Semang upoznati ćemo sasvim drugi obred u vrijeme oluje, a doskora ćemo otkriti i izvor ovakovih nazora, koji stoje u najvećoj opreci sa visokim položajem, što ga inače Puluga zauzima u religijskom poimanju plemena Aka-Bea.

Man izričito tvrdi, da se Minkopi ne klanjaju nebeskim tjelesima niti ih zazivaju. Sunce je žena mjeseca, a zvijezde su njihova djeca; cijela obitelj stanuje u blizini Pulugine kuće, ali unutra ne ulaze nikada (str. 92.). To je dakle čisto profani mit niže astralne mitologije. Nadalje ime Puluge izvode lingvisti od dva korijena: jedan znači »obilno kišiti«, a drugi »grom ili grmljavina« (SP. str. 195. Nota 2.). To drugo značenje imade također i ime Najvišega Bića kod Semang. Puluga je dakle svakako u vezi sa olujom. Uostalom već smo čuli, da on svoj gnjev očituje u oluji. Ali da ideja o Pulugi nije tvorevina meteorološke mitologije, dokazuju njegova svojstva stvoritelja, dobročinitelja, zakonodavca i suca. Osim toga sjeveroistočni monsun zove se »vjetar Puluge«, a taj monsum donosi lijepo, mirno i suho vrijeme, što traje gotovo četiri mjeseca (od početka siječnja do 20. travnja). Puluga je dakle gospodar i lijepa i ružna vremena. Man dodaje, da se sjeveroistočni monsun zato zove »vjetar Puluge«, jer dolazi od one nebeske strane, gdje si Minkopi zamišljaju spojni most između ovoga svijeta i boravišta duša poslije smrti (str. 118.). To opet sjeća na etičko svojstvo Puluge kao suca. Naprotiv jugozapadni monsun, koji uistinu donosi ružno vrijeme s olujom i s kišom (otprilike od konca travnja do 20. listopada), nema kod plemena Aka-Bea nikakove veze sa Pulugom. Ali opet ime toga monsuna (Da-

ria, Deria, Tarai, Terija) srodno je s oznakom za mlađ, koji se također prvi puta pokazuje na jugozapadu (SP. str. 208.). To treba dobro da zapamtimo. Uistinu i Puluge se ipak dotakla viša (astralna) mitologija, makar su njegova osobna svojstva protivna svakoj mitologiji. Tako čujemo, da Puluga jede i pije, a za sušnih mjeseci mnogo spava. On si je stvorio i ženu, koja nosi ime »Majka Jegulja« (sic!). Od nje imade jednoga sina i mnogo kćeri. Jedino sin smije da stanuje kod oca. Kćeri su crne, a zabavljaju se time, da od vremena do vremena bacaju u rijeke i u more ribe i rake (sic!). Nadalje Puluga nema nikakve vlasti nad trima dusima zla. Oni su se sami stvorili (self-created) i postoje od pamtivijeka. Prvi je duh šume, ima brojnu obitelj i zadaje ljudima bolest ili smrt, jer ih rani ili ubija nevidljivom strijelicom (sic!), a onda jede njihovo sirovo meso (premda Minkopi nijesu kanibali!). Drugi je duh mora, imade također brojnu obitelj, a jede utopljenike. Treći je duh mravinjaka, nema obitelji, a jede samo zemlju. Osim toga postoje za Minkope brojni zli dusi, potomci nekoga čovjeka iz prastarih vremena, koji je svome drugu ukrao divlju svinju, a onda sâm zaglavio; ovi dusi stoje Pulugi na službu, kad hoće nekomu da pošalje smrt, jer on sâm nikada izravno ne »ubija« (Man, str. 90.—92., 105.). Sve te tvorevine mitologije, odnosno i animizma, razumjeti ćemo doskora. Religijskoga animizma kod Minkopa uopće nema, jer Man izričito veli, da nije mogao da nađe nikakova traga štovanju drveća, kamenja ili drugih prirodnih predmeta (str. 95.). Religijski manizam isključen je već poradi toga, što Puluga sudi dušama pokojnika, ali magija je donekle zahvatila i pokojnike u svoj djelokrug (str. 73.—79.). Pravoga, ženidbenoga totemizma nema uopće, jer je »(ženid-bena) zapreka jedino srodstvo ili adopcija« (str. 59.). Zabrane stanovitih jestvina, biljevnih u prvoj polovici kišovite periode i mesnatih u inicijacionim ceremonijama, imadu sasvim drugo značenje, kako smo već čuli, a osim toga su već po sebi samo privremene. Stvarne magije također nema (str. 17.—18., 136.). Duhovna magija svakako pokazuje svoj utjecaj, kako sam već natuknuo, a na nju ću se doskora još osvrnuti.

To je eto slika, što nam je E. H. Man crta o religiji plemena Aka-Bea. Njegov izvještaj podvrgao je oštroj i upravo skrupuloznoj kritici M. V. Portman, koji je od Mana i dulje bo-

ravio na Andamanima i još bolje poznao jezik Minkopa. I on potvrđuje Manov izvještaj nesamo uopćeno (SP. 194. Nota 1.), nego napose također i u dvjema važnim točkama: o ideji Najvišega Bića i o etici. Portman naime kategorički brani originalnost i štovanje Puluge kao Najvišega Bića (ib. 195.) te njegovu ime redovito prevodi sa »God« (Brown, The And., str. 157.). A s obzirom na antropomorfizme Puluge, napose u njegovim provalama srdžbe, veli: »Uistinu on se na više načina podudara s idejom, što je evropejska djeca imadu o božanstvu... On je antropomorfističko božanstvo, ali nije tako okrutan (cruel) kao Jehova Izraelaca (?!)...« (SP. 202. Nota 1. i 203.). Što se tiče etike, Portman izričito tvrdi: »Ubojstvo, krađa, preljub, uništenje vlasništva i tvorni napadaj jesu glavni zločini, što ih oni (Minkopi) priznaju« (ib. 152.).

S Portmanom se potpunoma slaže i pukovnik Sir Richard Temple, koji je napisao mnogo rasprava o jeziku Minkopa. On veli za Mana, da je imao izvanrednu priliku za opažanja i da je ta opažanja veoma točno prikazao (A. XVI./XVII. 979.). A za Pulugu tvrdi, da imade tolike osebine božanstva, da se njegovo ime može opravdano da prevede sa »God« (C, I. str. 452. Nota 2.).

Ali svi ti izvještaji tiču se samo plemena Aka-Bea. Što je dakle s ostalima plemenima Minkopa? O njima nas izvještuje A. R. Brown, koji je upravo u tu svrhu otišao na Andamane i htio, da s te strane podvrgne kritici izvještaje Mana i Portmana. Međutim on sâm mora da prizna, da nije imao zgodne prilike za opažanja. Ponajprije boravio je na Andamanima dosta malo vremena: od konca g. 1906. do početka g. 1908. Nadalje nije toliko poznao jezika Minkopa, da bi mogao izravno s njima da govori, nego mu je kao posredni jezik služio Hindustani (opći saobraćajni jezik današnje Prednje Indije), što su ga neki mlađi Minkopi znali, ali »više ili manje nesavršeno«. Istom nekoliko tjedana prije odlaska našao je urođenika, koji je govorio engleski i mogao da mu daje bolje izvještaje. Napokon je Brown kroz kratko vrijeme svoga boravka htio da pohodi i upozna sva plemena Minkopa. Ipak je najdulje ostao na sjevernim i srednjim otocima Velikih Andamana. Osim svega toga treba da se još istakne, da je u to doba, t. j. iza g. 1901., uslijed maloga broja urođenika njihov stari ple-

menski život zapravo već prestao; pripadnici razliĉnih plemena živjeli su zajedno, a to je nužno moralo da pomuĉi ĉistoću tradicije pojedinih plemena.

Brown je najprije iznio dio svojih opaŹanja g. 1909. u ĉasopisu »Folk-Lore«. Sva opaŹanja objelodanio je u djelu: *The Andaman Islanders* (Cambridge 1922.), po kojem ih ovdje i navodim. OpseŹnu kritiku jedne i druge publikacije napisao je P. Schmidt (SP. 203. ss. i A. XVI./XVII. 978. ss.).

Na pleme Aka-Bea Brown se izravno osvrće dosta malo. Uistinu to je pleme već g. 1901. brojilo samo još 37 duša! Zato Brown za Aka-Bea ili naprosto citira Mana ili govori općenito o »juŹnim plemenima« (Velikih Andamana). Kad govori o ovima, potvrđuje redovno izvještaje Mana. Gdje se pak razilaze, tu Brown ili izriĉito govori o plemenu Akar-Bale, odnosno o plemenima sjevernih i srednjih Velikih Andamana, ili uopće ne lokalizira svoj izvještaj, ali onda treba da se pretpostavi, da ne govori o plemenu Aka-Bea. Za ovo su naime pleme izvještaji Mana uvijek vjerodostojni i poradi bolje kvalifikacije Mana i poradi potvrde, što je daju njegovima izvještajima Portman i Sir Richard Temple, odnosno i sâm Brown.

Tako Brown citira bez primjedbe izvještaje Mana, da je Puluga stvorio prve ljude (str. 197.), da im je dao vatru (str. 205.—206.) i da je poslao potop (str. 209.—211.). Dok izvještaj Mana o nazorima plemena Aka-Bea na život i na sud poslije smrti citira sa dodatkom: »Mislim, da ovo treba da se primi s velikim oprezom« (str. 172.). Ne vidim razloga toj sumnji. Brown te nazore ne pobija, niti iznosi njima protivne, nego samo veli, da ih on nije našao. To je moguće, ali nipošto nije razlog, da se zabaci kvalificirano svjedoĉanstvo Mana. Sliĉnim opaskama htio bi Brown da oslabi vrijednost općenite karakteristike, što je Man (str. 89.—90.) daje o Pulugi, a što Brown (str. 157.—158.) doslovno navodi. Da je Puluga kao vatra, ali sada nevidljiv, htio bi Brown da pobije izjavom, što ju je dobio kod plemena A-Pučikvar: Bilik (tamošnje ime za Pulugu) visoka je rasta, imade bijelu boju koŹe kao Evropejac, dugu bradu i nosi luk. Navodi neke obiĉaje »urođenika« (kojega plemena?), koji da pokazuju, da Puluga (moŹda Bilik? isp. str. 153.!) ne će za to znati. Veli napokon, da nije našao »nijednoga urođenika«, koji bi umorstvo ili preljub smatrao ĉinom,

koji izaziva gnjev Puluge (str. 159.—160.). Kako se vidi, Brown se u prvome primjeru poziva na izjavu iz plemena srednjih Velikih Andamana, a to dakako nije dokaz protiv izvještaja Mana o plemenu Aka-Bea. U drugome (i u trećemu) primjeru uopće ne lokalizira svoj izvještaj, pa se poradi toga mora da isključi pleme Aka-Bea, kako sam to već naglasio i obrazložio. Osim toga vrijedi za treći primjer, što sam malo prije rekao s obzirom na ideje plemena Aka-Bea o životu poslije smrti: prekratki boravak Browna na Andamanima, napose na južnima, i njegovo nepoznavanje jezika Minkopa, sasvim opravdava zaključak, da što Brown širom Andamana nije našao i upoznao, ne može da bude dokaz protiv kvalificiranoga i suglasnoga svjedočanstva i Mana i Portmana o etici plemena Aka-Bea. Na ostalo, što Man u općenitoj karakteristici Puluge veli, Brown se u opće ne osvrće, makar i to citira. Dakle ne može ništa da navede protiv toga, da se po uvjerenju plemena Aka-Bea Puluga nije nikada rodio i da je besmrtn; da znade misli srdača; da je milosrdan prema onima, koji su u nevolji; da se srdi (barem) poradi laži, krađe i tvornoga napadača. Kako smo već čuli, isto tako citira bez ikakvoga komentara izvještaje Mana o stvaranju i o potopu. Inače Brown za »južna plemena« u više točaka izravno potvrđuje svjedočanstvo Mana. Tako izričito veli, da »na jugu« Puluga stanuje na nebu (str. 160.); da duše idu gore na nebo, gdje je i Tomo, prvi čovjek (str. 169.); da su predaje o novoj zemlji, što ima da nastane, uvijek u vezi sa Pulugom (str. 175.); napokon da »nema nikakove sumnje, da... urođenici naročito (more particularly) južnih plemena smatraju Pulugu dobročiniteljem, pače i stvoriteljem ljudi« (str. 370.).

Brown dakle u glavnome ipak mora da potvrdi izvještaje Mana i Portmana o religijskim nazorima plemena Aka-Bea, odnosno da naprosto prihvati njihove izvještaje. Uistinu po svemu se vidi, da je to pleme najslabije upoznao vlastitim opažanjima, pa mu zato Sir Richard Temple otvoreno predbacuje, što se premalo oslonio na opažanja svojih predšasnika, osobito Mana (A. XVI./XVII. 979.). Što više, čini se, da je Brown u tome pogledu bio više pod utjecajem religijskih nazora, što ih je otkrio kod ostalih plemena Velikih i Malih Andamana, koji su većinom u najvećoj opreci sa nazorima plemena Aka-Bea. Ali sigurno je, da je otkriće kulture Malih Andamana i ostalih Velikih glavna zasluga Browna.

Kod sjevernih plemena Velikih Andamana Biliku (= Puluga) svuda je ženskoga roda, a ime joj znači »pauk«. Svuda je također u vezi sa sjeveroistočnim monsunom. Njoj nasuprot stoji Tarai kao personificirani jugozapadni monsun. Njihov međusobni odnošaj dosta je nejasan: Biliku sad je žena Taraja, sad opet mati. Biliku ne stvara niti svijet niti ljude. Imade samo mita o neovisnomu postanku prvoga čovjeka u duhu lunarne mitologije, a taj stvara ili rada (sa ženom, koju si je sâm načinio iz mravinjaka) pojedine dijelove svijeta, te postaje pratoc i kulturni heroj Minkopa. Po jednoj verziji zove se i prvi čovjek Tarai. Biliku je svuda neprijateljski raspoložena prema ljudima. Uskraćuje im vatru, pa je ljudi moraju ili silom da otmu ili potajno da ukradu. Biliku jede njihovu hranu i ubija ih bez razloga. Njezine su zapovijedi nerazumne i okrutne: cvrčka ne smiju da ubiju, pače ne smiju niti da buče ujutro i u večer, kad cvrčak pjeva; poradi takvoga prekršaja nastao je potop; vosak ne smiju niti da tope, a najhranivije biljke ne bi smjeli uopće da jedu. Zadnje dvije zapovijedi današnji ljudi redovito krše, pače vele, da Biliku mogu da zastraše, kad čine ono, što nju najviše srdi. Biliku nema nikakvih etičkih crta. Prema tomu ne postoji retribucija na drugome svijetu: svi ljudi poslije smrti postaju jednaki dusi u animističkome smislu. Slične nazore nalazimo i na skrajnjem jugu, t. j. na Malim Andamanima: Ōluga (= Biliku) ženskoga je roda i u vezi sa sjeveroistočnim monsunom, a ime joj znači »gušter«. U red Biliku-Ōluga ide napokon i »žena« Puluge od plemena Aka-Bea, čije ime znači »jegulja«. Klasičan pak primjer prijelaznoga područja pružaju plemena srednjih Velikih Andamana i pleme Akar-Bale. Tu je Bilika-Bilik sad ženskoga, sad opet muškoga roda. Terija sad u vezi sa Bilik, sad opet neovisan. Važne su ove verzije. Kod plemena A-Pučikvar ima muški i ženski Bilik, a njihova su djeca vjetrovi, među njima napose istočni i zapadni vjetar i Terija, jugozapadni monsun. Kod plemena Akar-Bale postoji verzija, da Veliki Puluga imade dva brata: istočnoga i zapadnoga Pulugu. Druga je opet verzija, da su Puluga i Daria bili nekoć prijatelji, ali su se posvadili, tko je od njih jači; u toj svadi žive još i danas. Glede stvaranja također su nazori podijeljeni: sad je Bilik-Puluga stvorio svijet i prve ljude, sad opet prvi čovjek, koji se zove i »gušter«, a koji si je napravio ženu iz

mjeseca ili iz crnoga drveta i bio na svijetu prije Bilika. I odnošaj Bilik-Puluge prema ljudima je različit: većinom je ipak neprijateljski, i ne daje dobrovoljno ljudima vatre; zapovijedi su iste kao na sjeveru, a potop su izazvali raznovrsni prekršaji. Glede života poslije smrti također postoje dvije verzije: po jednim duše idu gore na nebo, gdje je i prvi čovjek, a po drugima postaju dusi u animističkom smislu. Napokon su za to prijelazno područje veoma značajna dva mita historijskoga sadržaja. U južnijem se dijelu plemena Aka-Kede priča, da je Bilika (muškoga roda!) strogo pazio na to, da li ljudi jedu njegovo bilje, te je svaki prekršaj kaznio smrću. To je ljudima dodijalo: oni se urote, ubiju Bilika i njegovu ženu, a njegovo dijete odvedu na sjeveroistok. A kod Akar-Bale postoji verzija, da je Puluga u staro doba živio na istoku, nasuprot boravišta prvih ljudi. Puluga se neprestano srdio na prede Minkopa, jer su iskapali jams i jeli *Entada scandens* i *Caryota sobolifera*. U srditosti je običavao da ruši njihove kolibe. A ljudi ga otpraviše iz svijeta govoreći: »Mi tebe više ne ćemo ovdje. Ti si uvijek srdit na nas.« Puluga ode na sjeveroistok. Tu je dakle nastao nenadani preokret, prava revolucija u religijskima nazorima. (Brown, str. 148. ss., 192. ss., 200. ss.)

Po svemu je dakle jasno, da su se na Andamanima sukobile dvije različne religije. Jedna se afirmirala u središtu cijeloga područja: kod plemena Aka-Bea na južnim Velikim Andamanima. Druga je zahvatila skrajnju periferiju područja: Male i sjeverne Velike Andamane t. j. krajeve, koji su najbliži otočju Nikobara i Birmi. Neustaljeni još kompromis i svjež u spomen u sudar obiju religija i na žestoke trzavice: pokazuje prijelazno područje: srednji Veliki Andamani i pleme Akar-Bale. Da je pak religija plemena Aka-Bea za Minkope originalna, a religija periferije za njih tuđa, to dokazuje već geografski položaj jedne i druge religije. Još više utvrđuje to cijeli niz kulturnih elemenata, što ih nalazimo na Andamanima u vezi sa religijom, odnosno sa mitologijom periferije, koji po kriteriju forme i kvantiteta pripadaju posebnom kulturnom okrugu.

Religija periferije oslanja se na izrazitu lunarnu mitologiju trećega tipa (v. Uvod ove rasprave) u daljnjem stadiju razvoja: lunarna Pramajka imade dva sina; jedan je mudar i dobar (Mjesec u napredovanju), a drugi je lud i zao (Mjesec u opadanju).

Lunarnu Pramajku reprezentiraju na Andamanima ženska Biliku-Biik i »žena« Puluge. Odaju ih u tome svojstvu njihov ženski rod, dominantni položaj u religiji (na periferiji područja) i njihova imena: pauk, gušter i jegulja — sve sami lunarni simboli. Mudri i dobri sin lunarne Pramajke jest Tarai-Daria: njegovo je ime srodno s oznakom za mlađ, t. j. za Mjesec u napredovanju; on je identificiran sa jugozapadnim monsunom, a na jugozapadu pokazuje se mlađ po prvi puta. Njemu je srodan i »sin« Puluge, odnosno »sin Majke Jegulje«, jer je svijetao, dok su »kćeri« crne. Zanimljivo je također, da Man ništa ne govori o personificiranomu Daria, a Brown (str. 160.) opet veli, da je slabo što čuo o »sinu Puluge«: obadva imadu pravo, jer su Daria i »sin Puluge« jedno te isto biće, a za pleme Aka-Bea jedan i drugi su tudi došljaci. A tko je ludi i zli sin Pramajke? Taj se na Andamanima pod uplivom metereološke orijentacije stopio sa Pramajkom. Kod plemena Aka-Bea, gdje je Puluga pravo Najviše Biće, zove se sjeveroistočni monsun u čisto simboličnome značenju »vjetar Puluge«, kako sam već prije izložio. Kad je dakle na periferiji lunarna Pramajka preotela mjesto staromu Najvišem Biću, onda je sasvim dosljedno i sjeveroistočni monsun postao njezin vjetar. Ali time se lunarna Pramajka (a s njome i staro Najviše Biće) sastala sa Mjesecom u opadanju, koji također izlazi prema sjeveroistoku. Prema tome je i Tarai-Daria kao Mjesec u napredovanju tek sekundarno došao u vezu sa protivnim jugozapadnim monsunom. Ta je metereološka opreka kasnije sasvim prevladala staru lunarnu opreku. Zato je i odnošaj između Biliku i Tarai nejasan: sad mu je mati (lunar.), sad opet žena (metereol.). Ali zato je Biliku-Bilik zadobila također i sve loše osobine ludoga i zloga sina lunarne Pramajke, s kojim se »na sjeveroistoku« sastala i stopila: uskraćuje ljudima vatru, izdaje lude zapovijedi, ubija ljude i uništava njihov imutak. Zato su konačno i »kćeri« Puluge kod plemena Aka-Bea crne: nalik su svojoj materi, odnosno tamnomu Mjesecu. Ali ipak su i na Andamanima ostali još tragovi i trojne konstrukcije lunarne mitologije, odnosno njezine izvorne opreke između oba (lunarna) brata. Ovamo idu miti plemena Akar-Bale (Veliki Puluga sa dva brata, istočnim i zapadnim Pulugom) i A-Pučikvar (dvogubi Bilik sa dječom, istočnim i zapadnim vjetrom). U tima je mitima još

dosta izražena i supremacija staroga Najvišega Bića. Ovamo ide i drugi mit Akar-Bale, da Puluga i Daria žive u neprestanoj svadi, tko je od njih dvojice jači. Na tu svadu sjeća i spomenuti već poklik, kojim bi kod plemena Aka-Bea za vrijeme oluje htjeli da zastraše Pulugu: »Varajobo (zmija) će ugristi!« Zmija je ovdje sigurno mlad t. j. Daria. U sistem lunarne mitologije idu i miti sjeverne periferije o neovisnomu postanku prvoga čovjeka, koji onda stvara svijet. Tu se prvi čovjek izričito zove Tarai, dakle je u vezi sa Mjesecom u napredovanju. Na prijelaznom području zove se prvi čovjek »gušter«, što je opet lunarni simbol, i tu je po jednoj verziji u izravnoj opreci sa Bilik (Brown, str. 195.), dakle opet u vezi sa Tarajem. Napokon iz lunarne mitologije potječu i oni samostalni (self-created) dusi šume i mora kod plemena Aka-Bea. Mjesec naime u opadanju, tamni Mjesec postaje u daljnjem razvoju lunarne mitologije trećega tipa duh zemlje, gospodar podzemlja i pokojnika, kao što opet Mjesec u napredovanju, svijetli Mjesec postaje duh neba. U pomorskim krajevima duh zemlje često se puta pocijepa u duha kopna ili šume i u duha mora ili vode. Treći, duh mravinjaka, koji se još spominje kod plemena Aka-Bea, mogao bi biti prvobitni i nepodijeljeni duh zemlje. Ti su dusi zli, ubijaju ljude i hrane se njihovim mesom, jer su »potomci« Mjeseca u opadanju. Kao takovi su opet neovisni od Puluge, jer je lunarna mitologija za Minkope i za njihovoga Pulugu tuda. Kod plemena Aka-Bea se veli, da dusi šume i mora imadu brojnu obitelj. Ostala pak plemena Minkopa tumače nam, odakle potječe ta obitelj: po njihovomu naime nazoru sve duše pokojnika bez razlike postaju dusi šume i mora (Brown, str. 140., 160. i 167.). A to je sasvim u stilu lunarne mitologije trećega tipa. Kao što je naime heroj Mjeseca u napredovanju mitologizirani živi praotac, koji daje život i kulturu prvim ljudima, svom potomstvu, a kasnije si uzurpira na račun staroga Najvišega Bića i stvaranje svijeta: tako je heroj Mjeseca u opadanju, kasnije duh zemlje, mitologizirani mrtvi praotac, koji svomu potomstvu donosi bolesti i smrt. K njemu dakle moraju da dođu svi pokojnici. Tako se zemlja postepeno puni sa dusima, dok svako brdo, svaka rijeka, svako drvo i t. d. ne dobije svoga duha! To je dakle dobar primjer, kako manizam izlazi iz lunarne mitologije, a prelazi u animizam.

Lunarnoj dakle mitologiji pripadaju »žena« i »djeca« Puluge te neovisni dusi šume, mora (i mravinjaka) kod plemena Aka-Bea, jer su samo pojedini ogranci cijeloga sistema te mitologije, koji se je ustalio na periferiji Andamana. A ta lunarna mitologija u svom razvijenijem obliku, u kakvom je nalazimo na Andamanima, pripada matrijarhatskom ratarstvu. Odmah u susjedstvu Andamana, t. j. u Birmi i na Nikobarima, nalazimo tu kulturu u organskoj cjelini. Ta je dakle mitologija gotova prenesena na Andamane. To dokazuju i drugi elementi matrijarhatske ratarske kulture, što ih nalazimo na Andamanima, i to u sve većem broju i u sve izrazitijem obliku, što idemo dalje na periferiju, t. j. bliže Birmi i Nikobarima. Imamo dakle siguran kriterij kvantiteta, pojačan kriterijem »porasta srodnosti« (isp. Bog. Sm. XII. br. 2. str. 204.).

Tako su u gospodarstvu Minkopa vrlo znamenite divlje svinje, što se i u mitima odrazuje, a to sjeća na gojenje svinja u matrijarhatskoj ratarskoj kulturi. Utjecaj te kulture opaža se i na lukovima periferije Andamana (Brown, str. 432.). Lonci se spominju u mitima samo na sjevernoj periferiji i na prijelaznom području (str. 206. ss.). Danas već poznaju svi Minkopi lončarstvo, ali na sjeveru imaju bolju tehniku, i tu samo žene prave lonce (str. 473.). Ženske pregače od vlakanca nalaze se također samo na periferiji Andamana (str. 479. i 483.). Utjecaj matrijarhatske ratarske kulture odavaju i kolibe Minkopa. Premda su naime tipični prakulturni vjetrobrani, ipak su podignuti na četiri stupa. No još je važnije, što je spojeno po više njih u stan za više obitelji (str. 409. ss.). Na sjeveru našao je Brown (str. 92.) posebne ceremonije za prvu menstruaciju djevojaka. Značajan je također i kanibalizam duhova šume i mora (Brown, str. 139.—140.; Man, str. 90.). Matrijarhatskoj ratarskoj kulturi pripada sigurno običaj, da se nakon određenoga vremena iza pokopa kosti, napose lubanja, iz groba izvade i čuvaju (Man, str. 78.—79.). Ovamo idu i šamani, kojih imade svuda po Andamanima, ali najviše na sjeveru: odatle naime donosi Brown (str. 176.—184.) većinu materijala o njima. Šamani opet očituju jasnu vezu sa lunarnom mitologijom i sa animizmom, odnosno sa matrijarhatskom ratarskom kulturom. Šamanima mogu da postanu i žene (str. 176.); moć dobivaju od duhova t. j. od pokojnika (ib.); među šamanskim sredstvima

i simbolima najveću važnost imade bilje, zatim kamenje i zemlja, a od životinja pčela, zmija i gušter (str. 179.—184.); oni misle, da mogu da liječe bolesti i spriječe ružno vrijeme (str. 178.—179.). U šamanski dakle posao spada i spomenuti običaj Minkopa, da za oluje bacaju u vatru lišće od *Mimusops Indica*, što bi imalo da stišava oluju (Man, str. 85.; isp. Brown, str. 157.). Ali je najvažnije, što Brown tvrdi, da šamani svijesno izmišljavaju i propagiraju nove mitološke i religijske nauke. Za dokaz tomu navodi utvrđeni događaj, da su kod plemena A-Pučikvar šamani počeli da naučavaju, da je »Bilik« skupno, općenito ime za sve (personificirane) vjetrove, a ne ime određenoga (Najvišega) Bića; ta se nauka sada širi i među susjednim plemenima (str. 187.—188.; isp. str. 149. i 164.—166.). To dakle znači, da šamani razvijaju lunarnu mitologiju u pravcu meteorološke orijentacije i da uvode otvoreni politeizam! Na taj eto način gubio je Puluga svoja uzvišena svojstva, dobivao razne rivale i nametnike, ukratko padao u mrežu lunarne mitologije, dok se konačno na periferiji nije rasplinio sasvim: etički i milosrdni Puluga postao je etički indiferentna i okrutna Biliku-Ōluga.

Konačno imamo zanimljivih mitsko-historijskih dokumenata, koji očito pokazuju, da je lunarna mitologija spolja došla k Minkopima. Sjeverno pleme Aka-Bo imade mit, da je prvi čovjek nastao u zglavku orijaškoga bambusa, u kojemu je ležao kao ptica u jajetu; bambus je pukao, a on je izišao napolje. Brown je ustanovio, da orijaški bambus ne raste na Andamanima, nego u Birmi, odakle more često puta naplavi komade toga bambusa na obalu Andamana (str. 192. Nota 2.). Taj dakle mit na svoj način jasno kazuje, da su iz Birme došli na Andamane novi ljudi, pređi današnjih sjevernih Minkopa, koji posjeduju lunarnu mitologiju. Već smo čuli, da kod plemna Aka-Bea postoje tri verzije o postanku prve žene. Prema prvoj verziji stvorio je Puluga prvu ženu, kao što i prvoga čovjeka. Ostale dvije verzije tvrde, da je prva žena morem doplivala, i to u blagoslovljenom stanju, te odmah rodila više muške i ženske djece, koja postadoše praroditelji današnjih Minkopa. To dakle opet znači, da su na Andamane došli novi ljudi, i to s naukom o lunarnoj Pramajci, koja je na periferiji sasvim istisnula Pulugu, a kod plemena Aka-Bea postala njegova »žena«. Na sjeveru

je Tarai, njezin (muž ili) sin, ujedno i prvi čovjek, pa je ona na taj način također i »pramajka« novih Andamanaca. Napokon spomenuti miti plemena Aka-Kede i Aka-Bale sa prijelaznoga područja sačuvali su uspomenu na sukob između starih i novih nazora: govore naime o otvorenoj revolti proti Bilika-Puluge, kojoj on uistinu i podlegne. Na tom istom prijelaznom području kod plemena A-Pučikvar, kako smo malo prije čuli, šamani i dalje rovere protiv jedinstvene ideje i dominantnoga položaja Najvišega Bića. A odjek tih trzavica dopro je i do plemena Aka-Bea: spomenuta već tradicija veli, da su ljudi poslije potopa htjeli da ubiju Pulugu, ali on ih je ozbiljnom opomenom i poukom opametio; njegove tadanje opomene nijesu ljudi više zaboravili. Rovari dakle nijesu uspjeli, da unište ili potamne ideju i štovanje Puluge, ali su ipak proturali neke novotarije: Majku Jegulju, njezinu djecu, neovisne duhove šume, mora i mravinjaka, a s njima i nešto magije. Prema tomu cijelo područje Velikih Andamana imade konstantnu i koherentnu tradiciju, izraženu na svoj način u mitima, da je u religijskima nazorima najednom nastala promjena na štetu ideje i štovanja Puluge, a ta promjena da je u vezi sa novim ljudima iz Birme. To se pak sasvim podudara sa rezultatom kulturno-historijskoga istraživanja ostalih kulturnih elemenata.

Tako nam se na razmjerno malom području Andamana nadala prigoda, da upoznamo tri važne stvari. Prvo primjer kritike izvora, koja treba da pribavi siguran hierografski materijal. Drugo primjer lokalnoga kulturno-historijskoga istraživanja, što omogućuje hierološko razvrstavanje materijala. Treće kao rezultat prvoga i drugoga: na Andanimima samo je pleme Aka-Bea sačuvalo originalnu religiju Minkopa i primilo tek djelomične natruhe iz lunarne mitologije (mnogo mlađe) matrijarhatske ratarske kulture. Toj su mitologiji sva ostala plemena više ili manje podlegla, a jedva djelomično sačuvala ostatke originalne religije. Ta je religija usredotočena u ideji Puluge, koji je stvoritelj i dobročinitelj, zakonodavac i sudac ljudi. Njega ljudi poštuju, jer obdržavaju njegove zapovijedi, vjerojatno mu se mole, a sigurno mu prinose značajnu primicijalnu žrtvu, koja je možda u vezi i sa inicijacionim ceremonijama.

Ovo su temeljne crte originalne religije Minkopa, kao nosioca relativne prakulture. Na njima se osniva originalna religija i ostalih nosioca relativne prakulture. Kod svakoga od njih, koji su bolje istraženi, izbija jače ova ili ona temeljna crta još i danas. I to unatoč toga, što su gotovo na sve nosioce relativne prakulture utjecale mlađe kulture, a naročito baš matrijarhatska ratarska ili njezina prethodnica matrijarhatska vrtljarska kultura, koje specifično karakteriše upravo lunarna mitologija. Povijest nas kulture uči, da su matrijarhatske kulture razvile izvanrednu ekspanzivnu snagu. Ali kao što kod Minkopa, tako se mogu i kod ostalih nosioca relativne prakulture nesamo ustanoviti već i razlučiti sve tuđe primjese.

Ja ću se ipak u daljnjem izlaganju ograničiti na to, da pokupim značajne pojedinosti, što ih sadržaje ova ili ona temeljna crta originalne religije ostalih poznatih plemena prakulture, a da ne ulazim u detaljnu analizu tuđih primjesa.

2. Na zapadu od Minkopa žive danas u zatvorenim gorama južne Prednje Indije cijeli niz t. zv. Pre-Dravida, a na otoku Ceylonu pleme Vedda. Neki Pre-Dravidi su Pigmoidi kao i Vedda t. j. mješavina između čistih Pigmejaca i drugih (mladih) naroda; u Prednjoj Indiji najvjerojatnije, da su mješavina Pigmejaca sa Dravida i Munda. Uistinu se opažaju kod njih jasni tragovi utjecaja matrijarhatskih kultura; tako n. pr. kod Vedda materinsko pravo. Inače imade malo izvještaja o njihovoj kulturi, a napose o religiji. O Pre-Dravidima postoje samo manje bilješke, rasijane po časopisima i u većim djelima o Dravidima. Još je najopsežniji izvještaj, što ga je o Palijanima napisao F. Dahmen: *The Paliyans, a Hill-Tribe of the Palni Hills* (A. III. 19. ss.). Palijani priznaju Najviše Biće, koje zovu *Majandi*, ali ne znaju, gdje se zapravo nalazi (str. 28.). Njemu prinose tipične primicijalne žrtve: »Kad Palijani slučajno ubiju kakovu životinju, prve kapi krvi prinose svome bogu (God) u znak takove vrsti zahvalnosti, što se označuje kao prava ocjena (appreciation) budućih dobročinstava. Uistinu je dobra lovina veliki dar za gladne Palijane. Meso lovine razdijele — i tako to mora da bude — među svim obitelji naselja, a često ga odmah na mjestu i pojedu« (str. 24.) Utjecaj matrijarhatskih kultura odaje velika zajednička i krvna žrtva kokota, što ga prinose svake godine početkom mjeseca

ožujka. Ovamo idu i ceremonije inicijacija, što ih obdržavaju samo za djevojke: trinaestoga dana ceremonijâ umaču žene djevojku sedam puta u vodu. Lunarna mitologija tih kultura očituje se u tomu, što Najviše Biće simboliziraju posebnim kamenom, koji imade oblik zmiye (= mlad = ostruga kokota), i što vjeruju u legiju zlih duhova (= »potomstvo« Mjeseca u opadanju) i u moć (duhovne) magije (str. 27.—29.). I hinduizam je već počeo da utječe na Palijane: mnogi hodočaste u hram »sina Šive« u grad Palni! (str. 29.) »Njihovo je vladanje dosta prosto od grijeha i pločina. Neznatna laž, krađa, neškodljive svade iza pijanke, nestalnost i lijenost manje su pogriješke« (str. 30.). Samo je bračni vez veoma nestalan: kao što su obje stranke posve slobodne kod sklapanja braka, tako isto mogu dogovorno i bez posebnoga razloga da se rastave (str. 27.). Vrlo je vjerojatno, da i to potječe od primjesa matrijarhatskih kultura. — Utjecaju tih kultura sasvim su podlegli I r u l a n, koliko se može da razabere iz vrlo kratkoga izvještaja, što ga daje C. Hayavadana Rao: *The Trulans of the Gingee Hills* (A. VI. str. 808. ss.). Najviše Biće zovu K a n n i m a r, t. j. »sedam djevičanskih božica« (str. 809.). To su Plejade, ali u vezi sa lunarnom Pramajkom, koja je ovdje razvijena i multiplicirana prema sedam faza (tamnoga) Mjeseca. (Isp. u Uvodu prvi tip lunarne mitologije i kod Palijana sedmerostruko umakanje djevojaka u vodu.) Lunarni karakter Kannimara utvrđuje i svečana zajednička žrtva koze, što je prinose svake godine u mjesecu travnju ili svibnju (str. 812.). Veoma razvijeni šamanizam (str. 810.) također upućuje na matrijarhatske kulture. — K o t a u gorju Nilgiri vjeruju u Najviše Biće, koje zovu K a m a t a r a j a. On je stvorio sve narode u tom gorju, t. j. Kota, Kurumba i Toda, i to od tri kapi svoga znoja, i odredio, čime će se hraniti, t. j. svakomu od njih dao je vlastitu kulturu (G. Oppert, *On the original inhabitants of India*, Westminster 1893. str. 194.—195.). O drugima Pre-Dravidima nijesam našao nikakovih podataka.

Dosta iscrpiv, ali ipak nepotpun izvještaj o religiji Vedda daje školovani etnolog C. G. Seligmann: *The Veddas* (Cambridge 1911.). Vedda žive danas na istočnoj strani otoka Ceylona, potiskivani od dravidskih Tamila i od indo-arijskih Singaleza. Podijeljeni su u tri grupe: primorski, selski i šum-

ski ili čisti Vedda. Prvi su sasvim pod utjecajem Tamila i Singaleza, drugi manje, a treći najmanje. Ali od ovih trećih našao je Seligmann samo još četiri obitelji! To je dakako premalena podloga, a da bi mogao potpuno da istraži originalnu kulturu Vedda. Zato većina skupljenoga materijala potječe od selskih Vedda, koji već odaju znatne primjese matrijarhatskih kultura: poznaju ratarstvo i lončarstvo i imaju materinsko pravo. S time je u vezi veoma razvijeni manizam i šamanizam (str. 125. ss.). Predima se mole i prinose im žrtve. Davne su prede već počeli da lokaliziraju u šumi, na neobično visokom drveću, ili na velikim pećinama i gorskim vrhuncima (str. 140.). Postaju dakle dusi prirode. Animizam sve više raste, što se spuštamo niže prema primorju. U istom pravcu javlja se sve više i zla narav duhova prirode (str. 153. ss., 165. ss.), a šamanizam dobiva sve veće značenje (str. 190. ss.). Prema tome se jasno vidi, odakle potječu ove religijske pojave i primjese: od matrijarhatskih Tamila i s njima pomiješanih Singaleza. Naprotiv u unuštiranosti područja Vedda na prvom je mjestu kult Najvišega Bića, koje zovu K a n d e J a k a. On je gospodar svih preda, oni su njegovi službenici i sasvim su zavisni o njemu. »Odmah poslije smrti ide duh pokojnika pred Kande Jaka, da mu on dozvoli, da prima žrtve od svojih živih rođaka, i da mu on dade moć, da njima pomaže u naknadu za njihove žrtve ili da njima škodi, kad se zlo vladaju« (str. 131.; isp. str. 151. i 152.—153.). Zato ljudi moraju kod svake žrtve da najprije zazovu Kande Jaka (ib.). On se razlikuje od svih preda i time, što je bitno dobar, dobrotiv i milostiv, što redovito dijeli dobročinstva, a nikada ne šalje bolesti (str. 132.). Zato njega ljube (str. 152.). Njemu se mole, da im dade kiše (str. 284. i 285.). Ali osobito ga zazivaju, da im pomogne u lovu, jer je za čiste ili šumske Vedda lov isključivo vrelo prehrane. Zato njemu u zahvalu prinose i neku vrst primicijalne žrtve: poslije uspješnoga lova isprže na vrućem pepelu komadiće mesa od vrata i prsiju ubijene životinje i pozovu Kande Jaka, da dođe k žrtvi. Nekoliko časaka kasnije pojedu Vedda žrtvovano meso. Kad ne bi na taj način dio mesa prikazali svomu Kande Jaka, ne bi u buduće očekivali sreću u lovu (str. 150.—151., 152.). Ali današnji Vedda konfundiraju Kande Jaka s nekim velikim lovcem Kande

Vannija. »Uistinu Kande Jaka, duh, jedva se razlikuje kao zaštitnik lovaca od Kande Vannija, velikoga lovca, koji još živi i prijateljski pruža pomoć narodu, među kojim stanuje« (str. 132.). Druga je izjava donekle s ovom u protuslovlju, ali ističe potpunu istovjetnost Kande Jaka sa Kande Vannija: »Prije mnogo generacija živio je neki Vedda, po imenu Kande Vannija, veliki lovac, koji je poslije svoje smrti postao Kande Jaka. Pod tim imenom neprestano ga zazivaju, da im dade uspjeha u lovu« (str. 131.). Treba da još pripomenem, da »Jaka« uopće znači »duh pokojnika« (str. 125.), a (Sita) Vannija da je ime nekoga mjesta ili kraja na Ceylonu (str. 150.). Što pak znači »Kande«, Seligmann ne navodi. Držim, da je Kande Vannija prvi čovjek kao kulturni heroj: »veliki lovac«, t. j. prvi lovac, učitelj lovačke vještine. Na to upućuje i ceremonija svoje vrsti, što ću je doskora spomenuti. A u bumeranškom sloju relativne prakulture Najviše Biće uistinu se stapa sa heroiziranim i (lunarno) mitologiziranim praocem, kako ćemo to upoznati u jugoistočnoj Australiji kod plemena Juin: faze Mjeseca simboliziraju život praoca, a taj se kao kulturni heroj stapa sa Najvišim Bićem. To je prvi tip, izvor kasnijega kompliciranoga razvoja lunarne mitologije i put, kojim je Najviše Biće zapalo u njezinu mrežu. Već sam naglasio u uvodu, da je bumeranški sloj vjerojatno mješavina između čiste relativne prakulture i (starije) matrijarhatske kulture, a ta donosi sa sobom lunarnu mitologiju u različitim oblicima. Kod Vedda još se donekle ipak razlikuje Kande Jaka kao Najviše Biće od Kande Vannija kao kulturnoga heroja i praoca. Takovo stanje otprilike naći ćemo i u Africi kod Nilota. A da je Kande Jaka kao gospodar svih preda i kao dobročinitelj ljudi, bez obzira na značenje imena, uistinu Najviše Biće, to će nam dokazati Dama u Africi. Njihovo naime Najviše Biće imade mnoge zajedničke crte sa Kande Jaka, ali povrh toga odlikuje se drugim svojstvima pravoga Najvišega Bića i nema pokraj sebe nikakvoga rivala. Kod Ainu pak u sjevernoj Aziji naći ćemo primjer, kako Najviše Biće relativne prakulture može da zadrži svoja svojstva i neosporivo vrhovno gospodstvo pokraj posve razvijenih primjesa lunarne mitologije, manizma i animizma. Već smo čuli, da i te tvorevine matrijarhatskih kultura sve više prodiru među Vedda. Treba da još nadodam, da se uz Kande Jaka spominje redovito

i Bilindi Jaka, koji bi po nekoj verziji bio njegov »brat«, a po drugoj opet »šurjak«. Neki pripominju, da je Kande Jaka ubio Bilindi Jaka, a da postoji još i Bambura Jaka, koji šalje bolesti. Ali svi su suglasni u tome, da je Kande Jaka moćniji od sviju »jaka« (str. 150.—152.). Nema sumnje, da se u ovim pričama odrazuju motivi druge faze lunarne mitologije: opreka između dobroga i zloga sina lunarne Pramajke, t. j. između živoga i mrtvoga pravca. Ali ti motivi nijesu još razvijeni niti ustaljeni, kao što nije potpuno provedeno niti stapanje Najvišega Bića, Kande Jaka, sa praocem uopće. Na lunarnu mitologiju oslanja se i spomenuti već šamanizam Vedda, a napose pantomimička šamanska ceremonija, koja je dobar primjer miješanja religije i duhovne magije. Obavlja se prije lova, da osigura dobru lovinu. Imade dva glavna dijela: žrtveni prinos kokosova mlijeka i pantomimičko prikazivanje. Žrtveni prinos, a većinom i druge hrane daju se u čast Kande Jaka, Bilindi Jaka, katkada i u čast pređa kao njihovih službenika. U pantomimičkom prikazivanju »šaman je posjednut od Kandē Jaka i predočuje pantomimom, kako Kande Vannija progoni i ubija divlju zvjer« (str. 218.—219.).

Napokon nešto o etici Vedda. Braća Sarasin, prirodoslovci, upoznali su moralna svojstva čistih ili šumskih Vedda u vrijeme, dok su još bili brojniji, t. j. između g. 1884. i 1886. Prema njihovu izvještaju: Vedda ljube svoju djecu (SP. 144. Nota 3.), prema strancima su gostoljubivi i za primljena dobročinstva zahvalni (ib. 146. N. 7.); krađe ne poznadu, a laž preziru (ib. 149. N. 7.); paze na čistoću i prije ženidbe (ib. 161. N. 4.), a žive u monogamiji (ib. 167. N. 6.). —

Na istoku od Minkopa, na poluotoku Malaka nalazimo Pigmejce Semang i Pigmoide Senoi ili Sakei. U njihovoj neposrednoj blizini borave austro-azijaska plemena Orang-Bukit, Džakun, Mantra i dr., a još i ovima srodni austronezijski Malaji: sve nosioci matrijarhatskih kultura. Pigmoidi Senoi sigurno su i nastali miješanjem čistih Pigmejaca Semang sa kojim austričkim plemenom. To se očituje i u kulturi Senoi, koji poznaju na pr. ratarstvo. Ali Senoi i Orang-Bukit utjecali su opet i na Semang. To ovi i priznaju, pa i danas još naprosto preuzimaju mnoge stvari od Orang-Bukit. Zato se ovdje lako mogu da razluče originalni elementi relativne prakulture od

tudih primjesa. Prvi opsežniji izvještaj o religiji ovih naroda dao je H. V. Stevens. Njegove su podatke skupili, uopćeno provjerili i donekle nadopunili W. W. Skeat i Ch. O. Blagden: *Pagan Races of the Malay Peninsula* (2 Vol., London 1905.). Ali jer su neka pitanja ipak još ostala neriješena, otišao je prošle godine na inicijativu P. Schmidta njegov učenik P. Schebesta na Malaku, da dovrši istraživanje. Prva je svoja opažanja objelodanio u zadnjem broju »Anthroposa«: *Über die Semang auf Malaka* (A. XVIII./XIX. str. 1002.—1011.). Treba da odmah ovdje naglasim, da Skeat i Blagden konkretno ne označuju plemena Semang (i Senoi), kojih se tiče njihov, odnosno Stevencov izvještaj. Schebesta pak govori samo o semanškom plemenu Jahai, kod kojega je do sada boravio. Upozoravam također i na veliku sličnost, što je zapažamo u pojedinim crtama između Semang i Minkopa južnih Velikih Andamana.

Semang zovu Najviše Biće Kari (Kare, Karei). To ime znači »grom« (kao i Puluga kod Minkopa). U uvodu sam već spomenuo, da su Semang sačuvali od svoga originalnoga jezika samo nekoliko riječi. P. Schmidt je ustanovio, da tim originalnim riječima pripada i ime Kari (SP. str. 221. Nota 2.). To je svakako važna činjenica s obzirom na originalnost ideje Najvišega Bića kod Semang. Kari imade ista svojstva kao i Puluga: »On je natprirodne veličine i posjeduje vatreni dah, ali je sada nevidljiv (? — stavio Skeat). Za njega ne vele (izrično) da je besmrtnan, premda se možda takovo vjerovanje može da zaključi iz toga, što drže, da je neprestano postojao, i u doba prije stvaranja. On je sve stvorio, samo ne zemlju ni ljude. Kad je ove posljednje stvorio Ple (o njemu kasnije napose), Kari im je dao duše. Ako i nije sveznajući, znade barem, kadgod ljudi čine zlo. Njegova je volja svemoguća. On se srdi, kad čine stanovita djela, ali katkada iskazuje milosrđe... On je vrhovni sudac duša. A kao što on daje život, tako imade pravo, da ga i uništi. Kad je srdit, ubija ljude izravno gromom ili posredstvom neke životinje (to je tigar, Schebesta str. 1003.). Ipak se čini, da se to rijetko događa, jer on obično prepušta svojim poslanicima, da usmrte ljude« (Skeat II. 177.—178.). Na drugom se mjestu opetuje, da je Ple stvorio zemlju i ljude, odnosno tijelo njihovo, ali se dodaje, da je Ple to učinio na zapovijed Karija (isp. Minkope, da je zemlja nastala »po volji Puluge«).

Ple također zagovara ljude pred srditim Kari (ib. 178. i 211.). Ali ipak imade verzija, da je Kari stvorio ljude. Vjerojatno je dakle, da su Skeat i Blagden kombinirali izvještaje o raznim plemenima ili svoja opažanja sa izvještajima Stevensa. »Kad je Kari (sic! — stavio Skeat) stvorio ljude, bili su veoma dobri. Smrti još nije bilo, a Semang su, živeći o voću, napredovali i doskora postali veoma brojni«. Kad ih je bilo već previše, side Kari na neko brdo, da vidi, što je k njima. Semang, penjući se po tom brdu, nijesu ga vidjeli »jer nitko ne može da ga vidi«, pa su bježali po njemu kao mravi. Kari ih otpuhne, ali ih istodobno spali njegov vatreni dah. On odredi, da se njegov dah skupi, a duše spaljenih ljudi da se odvedu na nebo. Ujedno odluči, da će svojim dahom uvijek poubijati nešto ljudi, kadgod ih bude previše. Zato razdijeli svoj dah u dva vjetra, koja stavi pod nadzor dvaju svojih službenika. Ti službenici imadu opet dva pomoćnika: Ta Pönn i Minang. Ali oni ne mogu nikoga da ubiju, ako to nije izrična volja Karija (ib. str. 211. do 212. i 217.—218.). Kari daje i život ljudima, i to svakomu pojedinomu. Za njegovim je naime sjedalom na nebu drvo, na kojem se nalaze dvije vrste malenih ptičica: jedno su duše muškaraca, a drugo duše žena. Za svako dijete pošalje Kari dušu, t. j. takovu ptičicu jedne ili druge vrste sa svoga drveta. Kad je žena u blagoslovljenom stanju, njezin muž ubije dotičnu ptičicu, a ona je pojede i tako pribavi svome fetusu dušu. Inače ne smiju Semang da te ptičice ubiju niti da ih jedu (ib. 3.—6. i 194.). To je dakle spolni totemizam, a osnovan je na čisto religijskim nazorima: duša svakoga čovjeka potječe od Najvišega Bića, imade oblik ptičice, a muška se razlikuje od ženske. Minkopi također vjeruju, da djeca postoje već prije nego li su začeta, ali ne vele, gdje i u kakovom se stanju nalaze. Samo za djecu ispod šest godina tvrde, da im se kod smrti ne dijele duh i duša, nego da oboje idu u podzemnu šumu, gdje se hrane od plodova Fici lacciferae. Dosta je vjerojatno, da je ta smokva u nekoj vezi sa »drvetom duša« kod Semang.

Senoi vjeruju također u Najviše Biće. Zovu ga P e n g. To je ime od korijena, koji znači »gore, u visini« (SP. str. 226. Nota 1.). Zovu ga i Tuhani i Pirman: prvo je ime malajskog, a drugo arapskog podrijetla; neki su naime Malaji primili

islam, ali dakako samo površno. Svojstva Penga u glavnom se slažu sa svojstvima Karija. Samo Senoi ne govore o stvaranju uopće ništa, premda vjeruju, da je Peng gospodar svega, napose života i smrti. Nadalje smatraju ga ponajviše braniteljem od zlih duhova prirode, koji su u ostalom njemu sasvim pokorni: preko njih on i kažnjava ljude. »Drvo duša« ne spominju, ali vjeruju, da Peng sudi dušama poslije smrti i da znade za svako zlo djelo, što ga ljudi učine. Međutim kod senojskoga plemena *Tembeh* ističe se božanstvo podzemlja, koje štiju i zazivaju, jer može da naškodi. Tu je Najviše Biće već sasvim potisnuto u stranu, premda tvrde, da je ljudima dobro i milostivo (Skeat II. 178.—179.). — Slično je stanje religije kod austro-azijatskih *Džakun*, samo se kod njih očituju utjecaji hinduizma i islama. — Kod *Mantra* pak nalazimo jedino »gospodara podzemlja« kao Najviše Biće. On je stvorio zemlju (kao *Ple Semanga!*), ali ljudi su došli iz nekoga mjesta na nebu (ib. 179.—180.)... Sigurno potječu od »gospodara neba«, koji se kod *Mantra* sasvim izgubio. Poznamo mi već takova oprečna božanstva, a ovdje su na svojoj domaji: kod *Austro-Azija*ta, matrijarhatskih ratara. To treba da zadržimo u pameti za daljnje izlaganje. Zanimljiva je također i postepena dekadansa ideje Najvišega Bića kod mladih naroda i kraj više materijalne kulture: *Semang*, *Senoi*, (*Tembeh*), *Austro-Azijati*. To zove *P. Schmidt* »locus classicus« protiv evolucionističkih teorija o religijskom razvoju (SP. str. 219.). Uistinu u obratnom razmjeru sa materijalnom kulturom izdiže se *Kari* kod *Semang* visoko nad »gospodarem podzemlja« kod *Mantra*!

Schebesta uopćeno potvrđuje izvještaj *Stevensa*, odnosno *Skeata* i *Blagdena* (A. I. c. 1006.). Ali on je već otkrio i neke potankosti, koje tumače ili nadopunjuju izvještaje njegovih pretходnika. Tako njegovi *Jahai-Semang* imaju vlastiti nazor o *Ple i o Ta Pönn*. O tomu ću poslije još koju i napose. Prema *Schebesti* nalaze se na nebu kod *Karija* praroditelji: *Damoi* i *Dalan*. Oni zovu *Karija* »djedom«, a ljudi opet njih nazivaju »djedom« i »babom«. Oni i zagovaraju ljude pred *Karijem*, kad je ovaj veoma srdit (ib. 1003. i 1004.). Tako dakle *Semang* poznaju kao i *Minkopi* uz Najviše Biće i prvi ljudski par, koji nije zavisao ni o kakovej mitologiji. *Schebesta* je upoznao i neke

zapovijedi Karija, o kojima Skeat i Blagden ne kazuju ništa potanje. Do sada je naime već saznao, da se Kari srdi i onda grmi poradi rodoskvrnosti, nepoštivanja roditelja i (starijih) ljudi (ib. 1004.). To su dakle prave etičke zapovijedi, odnosno zabrane, a tiču se urednog obiteljskoga života. Uistinu je Schebesta opazio, da njegovi Semang žive u monogamiji, svi osim jednoga, koji je malajiziran, i da su supruzi privrženi jedan drugomu. Njegov mu je pratilac rekao, da bi si jedva uzeo drugu ženu, kad bi mu sadašnja umrla (str. 1009.). — Kod Senoi našao je također i R. Martin (Die Inlandstämme der Malayischen Halbinsel, Jena 1905. str. 864. ss.) dobra moralna svojstva u svakom pogledu.

Pogrebni su običaji slični onima kod Minkopa (Skeat II. 89.—95., Schebesta 1009.—1010.). Prema izvještaju Stevensa, odnosno Skeata i Blagdena (II. 207.—209. i 218.), i nazori o sudu i životu poslije smrti slažu se u glavnom s dotičnim nazorima Minkopa. Napose su zanimljive paralele, da je duga most između zemlje i drugoga svijeta, i da se zle duše muče u veoma hladnom mjestu. Samo Semang ništa ne govore o novoj zemlji niti o tome, da bi se zle duše jednom riješile svojih muka, niti znadu za razliku između duha i duše. Schebesta (str. 1007.) do sada još nije mogao da rasčisti sva ta pitanja kod Jahai-Semang. Čuo je naime, da svaki pokojnik postaje duh, koji uznemiruje žive ljude na zemlji. A opet su mu rekli i to, da se mole predima. U velikoj nuždi mole za pomoć pokojnoga oca, taj se obrati na svoga oca »i tako dalje«. Ali ne veli, dokle to ide: do praoca Damoja ili do Karija. Prije sam već naveo njegov izvještaj, da praroditelji zagovaraju ljude pred Karijem. Treba da sačekamo daljnje njegove izvještaje. Moguće je, da i njegovi Semang razlikuju dobre i zle duše: prve pomažu, druge uznemiruju. Ili pak i oni kao i Minkopi poznadu razliku između duha i duše: prvi je dobar, druga je zla. I Minkopi kažu, da sve zlo u čovjeku dolazi od duše (zato ide na sud!), a sve dobro od duha. Ali meni se čini, da je to mišljenje Minkopa samo kompromis između njihovih originalnih nazora: samo je duša u čovjeku, a ta ide poslije smrti na sud (t. j. kao kod Stevensovih Semang) — i nazora matrijarhatskih kultura: sve su duše poslije smrti jednake, odnosno sve postaju dusi u animi-

stičkom smislu, mogu da škode ili da koriste, ali većinom škode. Kod Jahai-Semang imali bi samo drugi oblik takovoga kompromisa, koji je možda zatro ili potamnio nazor o sudu poslije smrti.

Skeat (II. 198.) izrično kaže, da se Semang molitvom utječu za pomoć »velikim božanstvima svoga plemena«; sigurno misli na Karija i na Ple, koji zagovara ljude pred Karijem. A želju svoju izriču u običnom načinu govora, jer nemaju ustaljenih obrazaca molitve. To su dakle spontani i kratki zazivi. Kako smo već čuli, Jahai-Semang mole se također Kariju, barem posredno preko pređa i praroditelja, koji ih zagovaraju pred Karijem. Ali Schebesti su izričito rekli, da se obični ljudi ne mogu izravno da obrate molitvom na Karija. To može da čini samo šaman, koji je također posrednik između ljudi i Karija (A. I. c. 1005.). Međutim o šamanu ću doskora govoriti. Nadalje Skeat (II. 178.) veli, da Kari od vremena do vremena traži žrtvu krvi, koju mu i prinose za vrijeme oluje (II. 204.—205. Nota). Tu je žrtvu našao i Schebesta kod Jahai-Semang. Kad naime netko prekrši zapovijedi Karija, on se oglasi u grmljavini, pa mora da mu prinesu žrtvu vlastite krvi, da ga umire. Schebesta je promatrao prinos takove žrtve odmah prvu noć, koju je proveo u naselju Semang. Nastala je grmljavina i jednom je udario jaki grom. Urođenici su odmah poustajali i pravili vatre. Schebesta je izišao napolje iz svoje kolibe i vidio, kako se jedna žena nekim oruđem ubola u list (Wade) desne noge tako, da je krv potekla. Tu je krv pustila u mali bambus, u kojem je bilo vode. Zatim je nešto od te smjese krvi i vode najprije izlila na zemlju, a onda zahvatila sa raskoljenim bambusom i bacila u vis. To je opetovala, dok se posuda nije ispraznila. Kroz to vrijeme viknula je dva ili tri puta: »Idi!« Poklik se odnosio na krv, koja treba da ide Kariju. Iste su noći sve žene u naselju i jedan odrasli dječak izvršili tu ceremoniju. Drugi je dan Schebesta doznao, da odrasli muškarci prinose tu žrtvu samo za velikih i dugotrajnih oluja (A. I. c. 1004.). To je dakle pomirna žrtva, a imade etički značaj: hoće da umiri Karija, koji grmi poradi toga, što ljudi krše njegove zapovijedi. Nema dakle natruhe magije, koja se očituje kod Minkopa, kad pale lišće za vrijeme oluje. Žrtva kod Semang uključuje u sebi također i priznavanje vrhovnoga gospodstva Karija nad ljudima, jer on

može upravo gromom da izravno oduzme život, kako smo već čuli. Zanimljiva je također potankost, da Semang uzimaju krv za ovu žrtvu iz okoline koljena. P. Schmidt misli, da bi to moglo da bude u vezi sa običajem primitivnih naroda, koji ulovljenim životinjama prerežu čukalj (Kniekehle), da ne pobjegnu. Prema tomu bi žrtva kod Semang imala da izrazi, da se potpuno predaju Kariju. Time bi se priznavanje vrhovnoga gospodstva Karija i vlastita zavisnost o njemu još jače istakli (SP. str. 246. N. 1.). A to bi se onda slagalo sa bitnom svrhom primicijalne žrtve, koje do sada još nijesu našli kod Semang. — Senoi se također mole Pengu, a u žrtvama odaju utjecaj Austro-Azijata (Skeat II. 179. i 199.).

Semang (i Senoi) imadu kao i Minkopi čisto profane mite niže astralne mitologije (Skeat II. 202. ss., Schebesta 1010.). Ali povrh toga (Skeat II. 183. ss.) nalazimo kod njih ciklus mita više astralne, i to lunarne mitologije. Taj ciklus tvori potpunu cjelinu, a Kari se u njemu niti ne spominje, premda pojedini miti govore i o stvaranju svijeta. Naprotiv cijeli ciklus sa svim svojim licima i njihovim djelovanjem predočuje čisti tip lunarne mitologije mlađe matrijarhatske kulture. Tu dolazi Takell, Mati Zemlja t. j. Lunarna Pramajka starije matrijarhatske kulture. Njezin je sin Ta Pönn, koji je bijele boje, stanuje na istoku i stvara svijet. To je Mjesec u napredovanju u svojoj punini kao uštap, a već je preuzeo svojstva Najvišega Bića. Njegov je protivnik Kakuh, koji je »crn kao ugljen«, stanuje na zapadu i vlada podzemljem i mrtvima. To je posve tamni mjesec. Tu je sve tako jasno i prozirno, da nije potreban komentar. Zaokružena cjelina opet dokazuje, da je ta mitologija neovisna o Kariju i o nazorima, koji su s njime povezani. Ukratko to je mitologija Austro-Azijata, koja je gotova prenesena među neka plemena Semang (i Senoi), a koju smo našli izraženu i u religiji senoj-skog plemena Tembeh i napose austro-azijatskih Džakun i Mantra. I sad je zanimljivo, kako se ta mitologija splela s nazorima o Kariju kod Jahai-Semang (Schebesta 1003.). Kod njih Kari imade »ženu« Manod, koja sa svojom kćeri Takell stanuje u zemlji. Njezini sinovi Tapedn (Ta Pönn) i Begräg stanuju na nebu sa Karijem. Tapedn je sve stvorio.. Već lokaliziranje pojedinih članova te obitelji i dva njihova imena dokazuju, da su

to lica iz neovisnog mitskog ciklusa drugih plemena Semang. Ali kod Jahai-Semang sva su ta lica u najužoj vezi sa Karijem upravo tako, kao što i cijelo to pleme sve više prima austro-azijatsku kulturu: postaje već sjedilačko, a pojedinci prelaze k Malajima i obrađuju zemlju (ib. 1009.). Međutim Kari nije izgubio ni kod Jahai-Semang vrhovno gospodstvo Najvišega Bića, niti se ponizio pred stranim došljacima. Kad je Schebesta čuo, da je Tapedn sin Matere Zemlje, sve stvorio, pitao je svoje Semang, da li je Kari slabiji od Tapedna. Na to su mu uvijek ovako odgovorili: »Što, Kari, veliki gospodin, zar će on raditi? On ne radi ništa, posao obavlja Tapedn!« A Kari je, veli dalje Schebesta, mnogo moćniji od svih drugih (ib. 1003.). I Puluga kod Minkopa iz plemena Aka-Bea sačuvao je svoja svojstva Najvišega Bića. Tamo također izrično tvrde, da je Puluga stvorio Majku Jegulju t. j. lunarnu Pramajku, koja se podudara sa Materom Zemljom kod Semang. Ipak su kod ovih posljednjih spoj i kompromis dvaju različitih ideologija jasniji. Kod Minkopa je metereološka orijentacija iskrivila prvobitnu lunarnu podlogu mitskih došljaka, dok je kod Semang ta podloga sasvim očita, upravo u klasičnom obliku. Nadalje kod nekih plemena Semang nalazimo lunarnu mitologiju u cjelovitom neovisnom ciklusu bez Karija, a kod Jahai-Semang su njezina lica u nepromijenjenom obliku naprosto pridijeljena Kariju kao njegova »obitelj«. Kari nije primio na sebe nikakvih mitskih crta, naprotiv ostao je povrh sviju došljaka. Napokon kod Semang imademo u neposrednoj blizini čistih nosioca matrijarhatske ratarske kulture, kojima je cijela religija orijentirana u duhu lunarne mitologije, a koji još i danas vidljivo utječu na pojedina plemena Semang. Prema tomu Semang napose potvrđuju tumačenje i dokaze, da se i kod Minkopa pomiješala originalna religija relativne prakulture sa lunarnom mitologijom matrijarhatskih kultura.

Iz navedenih mita vidi se također, da su Ta Pönn i Minang, kao službenici Karija i čuvari njegovih smrtonosnih vjetrova kod Skeat-Blagdenovih Semang, identični sa »sinovima« Karija Tapedn (Ta Pönn) i Begräg kod Jahai-Semang. Tapedn pak ovih posljednjih potpuno se slaže sa Ple onih prvih: obadva (po nalogu Karija) stvaraju zemlju (i ljude). Ali evo, što je otkrio Schebesta: Ple nije osobno ime, nego narodno. Tim imenom

nazivaju Jahai-Semang svoje austro-azijatske susjede Orang-Bukit. A »jedan Ple«, po imenu Bungsu, veli tradicija kod Jahai-Semang, imao je svoj vrt i bio veliki šaman. Kari mu zapali vrt u namjeri, da i njega spali. Ali Bungsu kao veliki šaman protrči kroz vatru. Sad on zasjeđa Kariju. Razvije se velika borba, u kojoj najprije Kari, a onda i Bungsu zaglave, ali opet ožive i jedan i drugi. Borba se nastavlja i konačno se svrši tako, da je Kari otišao na nebo, a Bungsu se vratio u svoj vrt, odnosno kasnije također dospio na nebo (A. I. c. 1005.—1006.). To je pravi mitsko-historijski dokumenat o prodiranju tuđih elemenata među Semang. Ple-Bungsu, vjerojatno »Najviše Biće« kod Orang-Bukit, dolazi među Semang i donosi sa sobom vrtljarstvo i šamarstvo. Kari mu se opire, hoće da ga uništi, ali ne uspijeva: taj Ple postaje kod nekih Semang stvoritelj zemlje i ljudi i posrednik između Karija i ljudi, a kod Jahai-Semang pod imenom Ta Pönn (Tapedn) njegov »sin« i stvoritelj svega. Upravo tako još i danas izravno utječu Orang-Bukit na Semang, napose preko svojih šamana, kako ćemo odmah čuti. Ti su šamani donijeli i lunarnu mitologiju među Semang, a s njome i »obitelj« Karija.

Skeat i Blagden (II. 182.—183.) načinili su skrižaljku o dusima prirode kod Semang, Senoi i Džakun. Razlika je frapantna! Kod Semang dolaze kao »dusi« ona bića iz neovisnog mitskog ciklusa i neki dusi, koji stanuju u drveću i donose bolesti. Kod Senoi ima ih daleko više. A kod Džakun sva je priroda puna duhova: bregovi, gore, šume, drveće, močvare, vode, žitarice, vatra i t. d. imaju svoje duhove. Osim toga zasebni dusi ravnaju prirodom, bolestima i smrću. Zato su šamani u velikoj cijeni. Ali šamani dolaze i kod Semang i Senoi. Duhovna magija proti bolesti i za sreću u lovu veoma je razvijena (ib. I. 395. ss.). Ali Semang izrično vele, da su sva sredstva njihove magije izumili Ple i njegova sestra Simej (II. 212. ss.). Već znademo, tko je Ple: to je zastupnik naroda Orang-Bukit. A Schebesta je otkrio, da njegova »sestra« nije nitko drugi, nego zastupnica Orang-Semei, srodnog plemena sa Orang-Bukit (A. I. c. 1006.). Ti dakle tuđinci donijeli su magiju kao i lunarnu mitologiju među Semang. Što više, Jahai-Semang nemaju ni danas još vlastitih šamana, nego ovi dolaze k njima od Orang-Bukit, vrše među njima magične obrede i prigotavljaju

magična sredstva (ib. 1005.—1006.). I tu, kod Jahai-Semang govore, kako smo već čuli, da se obični ljudi ne mogu izravno da mole Kariju, već to mogu samo šamani. Tako eto kod Semang kao i kod Minkopa otvorene agitacije (tudih) šamana protiv originalnih ideja relativne prakulture. Uistinu šamani su svuda jednaki: izravni propagatori duševnih elemenata matrijarhatskih kultura. Ali pored svega toga Semang i Minkopi sačuvali su nam barem djelomice čiste temeljne crte svoje originalne religije.

O Pigmejcima i Pigmoidima Indonezije i Melanezije nemamo gotovo nikakvih izvještaja. Na Sumatri nalazimo Pigmoide Kubu. Kod njih su bili dva istraživača: Van Dougen i B. Hagen. Oba vele, da kod čistih ili šumskih Kubu nijesu našli nikakove religije. Međutim prvi je boravio među njima 6—7 tjedana, a drugi samo dva tjedna. To je svakako prekratko vrijeme, a da bi mogli auktoritativno da govore o tako intimnim stvarima, kao što je religija. Čuti ćemo doskora, koliko je godina višeput potrebno, da istraživač upozna pravu religiju primitivnih naroda. U nekoliko tjedana nijesu mogli da upoznadu ni njihova jezika, niti da steknu njihova povjerenja. A to su prvi uvjeti za etnografsko istraživanje. Uostalom B. Hagen ističe, da se Kubu u tjelesnom ustrojstvu i u materijalnoj kulturi slažu sa Semang i Senoi. Nadalje izrično veli, da su dobroćudni, miroljubivi, moralni i da žive većinom u monogamiji, a preljub da kažnjavaju (A. IV. 838.—839.). Poradi ovih karakterističnih biljega prakulture nije smio da tako lako izreče svoj sud o religiji, koje on nije upoznao kod Kubu. Semang naime i Senoi sigurno imadu religiju. Zato tvrdnje Van Dougena i Hagen a nijesu ništa utjecale na uvjerenje modernih etnologa, da nema naroda bez religije.. G. 1922. R. Lasch u uvodu djela G. Buschana (*Illustrierte Völkerkunde*, str. 36.—37), gdje govori o općenitosti religije, niti se ne osvrće na »rezultate« istraživača kod Kubu. Uistinu već su mnogim narodima površni istraživači porekli svaku religiju, a kasnije se ispostavilo, kako to nije istina. Doskora će otići i među Kubu ozbiljan istraživač, da najprije sasvim nauči njihov jezik, a onda istom da ispita njihovo religijsko stanje.

Kod Pigmoida Toala na Celebesu bili su braća Sarasin, prirodoslovci. Ističu (kao i za Vedda), da su Toala miroljubivi

i blagi, i međusobno i prema strancima (SP. str. 146. Nota 7.), da im je krada nepoznata, da naivno ljube istinu (ib. 149. N. 7.) i da žive u monogamiji (ib. 167. N. 6.). Ali o religiji ne govore ništa. I tu su dakle još potrebna daljnja istraživanja.

Za Pigmejce Aeta na Filipinima pokupio je P. Schmidt sve one sitne podatke, što se nalaze rasijani kod različitih etnografa, koji su istraživali filipinske urođenike uopće. Iz svega se vidi, da su Aeta većinom sasvim podlegli utjecaju svojih neposrednih susjeda, filipinskih Indonezijaca. Kao što su od njih primili mnoge elemente materijalne kulture, tako su poplavljani i njihovim animizmom i manizmom. Ipak su sačuvali i značajne crte svoje originalne religije. Povrh svih duhova priznaju Najvišega Duha, koji šalje teške bolesti. K njemu se utječu molbama i svi drugi dusi, da ih on osveti, kad ih ljudi povrijede. Kad Aeta zakolju životinju, najprije izrežu komadić mesa i bace ga prema nebu uz glasan poklik: »To i tebi!« To je dakle primicijalna žrtva, a vjerojatno je, da se prinosi Najvišem Duhu. Međutim neka plemena Aeta prinose poslije lova primicijalnu žrtvu svima dusima (SP. str. 229.—230.). Moralna su im svojstva u svakom pogledu dobra (ib. 142.—143., 146., 147.—148., 159. i 163.).

To je eto sve, što do sada znademo o njihovoj religiji. Duskora ćemo dobiti o njima potanje i temeljitije izvještaje, jer sada boravi među njima kvalificirani istraživač.

U najnovije doba otkriveno je više plemena Pigmejaca i Pigmoida na Novoj Guineji i na Novim Hebridima (isp. A. IX. 1020.). U materijalnoj kulturi slažu se sa ostalim svojim srodnicima u Južnoj Aziji i u Africi. Ali duševna kultura njihova nije još nimalo istražena. Tako n. pr. A. F. R. Wollaston (Pygmies and Papuans, London 1912. str. 196.), koji je bio kod Pigmejaca Tapiro na Novoj Guineji, lojalno priznaje, da nije poznavao njihova jezika i zato ne može da govori o njihovoj religiji.

3. God. 1877. umro je zadnji potomak Tasmanaca. Tako je izumro najstariji narod Oceanije prije, nego je bila temeljito istražena njegova religija. Kratke bilješke o religiji Tasmanaca, što su ih ostavili ljudi različitih zvanja, skupio je H. L. Roth (The Aborigines of Tasmania, London 1890. str. 66.—70.). Iz najstarijih izvještaja, koji potječu iz doba prije g. 1831., kad su Englezi ostatak Tasmanaca (203 osobe) preselili

na otok Flinders, sigurno je, da su Tasmanci priznavali i štovali Najviše Biće. Držali su ga dobrim i pripisivali mu svako dobro. Njemu su se utjecali molitvom, odnosno pjesmom, da im bude na pomoć. Dva su izvještaja suglasna u tome, da su se Tasmanci molili, odnosno pjevali Najvišem Biću, da zaštiti njihove odsutne rođake i da ih zdrave povрати u njihovu sredinu. Smatrali su ga svemogućim i djelomice barem također i stvoriteljem ljudi. Vjerovali su u život poslije smrti i ufali se u zaštitu pokojnih srodnika. Najviše Biće vlada (governs, presidens) po njihovom nazoru nad danom, dok se po noći javlja neko zlo biće, koje ljude uznemiruje. Za to se zlo biće veli u jednom izvještaju, da živi u prsima ljudskim. To je i razlog, da Tasmanci nijesu dozvoljavali, da im se tko god dotakne prsiju. Za većinu religijskih nazora Tasmanaca nalazimo paralele u Australiji, napose u jugoistočnoj, gdje borave njihovi najbliži srodnici. Te paralele utvrđuju i nadopunjuju izvještaje o religiji Tasmanaca. Treba da još navedem ovo: U tasmanskom rječniku od Milligana dolazi riječ »T i g g a n a M a r a b u n a = spirit of great creative power« (duh velike stvaralačke snage). To je sigurno ime Najvišega Bića, o kojem govori i Milligan, ali dosta nejasno i nesigurno, u svom izvještaju iz g. 1854. (L. Roth str. 67.). Međutim stariji izvještaji, kako smo već čuli, nedvojbeno iskazuju, da su Tasmanci priznavali i štovali takovo biće. P. Schmidt je našao, da je Tiggana Marrabuna uistinu vlastito ime. On je također pokušao, da lingvističkom analizom ustanovi njegovo značenje. I došao je do neočekivanoga rezultata: (Tiggana) Marra Buna znači »(Extremus) Unus Eminens«! (SU. str. 219.—220.).

Jugoistočni Australci, najbliži srodnici Tasmanaca u pogledu i antropološkom i lingvističnom i kulturnom, bili su zajedno s njime proglašeni areligioznima. A poglaviti uzrok tomu bio je taj, što dugo vremena nitko nije poznao njihove tajne inicijacione ceremonije. Tu je naime domaja te zanimljive uredbe, u kojoj je usredotočen sav religijski život. Vrlo je vjerojatno da su i Tasmanci imali tajne inicijacije. A jer nitko nije prodro u tu tajnu, zato je njihova religija ostala slabo poznata. U jugoistočnoj naime Australiji smrtna kazna prijeti svakomu, tko bilo što god iz inicijacija saopći strancima ili urođenicima, koji još nijesu postali pravi članovi plemena po inicijacionim

ceremonijama. U tomu se dakle jugoistočni Australci razlikuju od Minkopa, koji imaju javne inicijacije. Međutim revnost i ustrajnost etnografa nadvladala je tajnovitost Australaca. Protestanski je misionar A. W. Howitt boravio u svemu oko 40 godina među njima, govorio više njihovih jezika i stekao povjerenje mnogih plemena. Od g. 1872. počeo je da istražuje njihovu religiju. Ali istom od g. 1884. dalje t. j. nakon punih dvanaest godina dobio je dozvolu, da smije prisustvovati inicijacijama, t. j. različita su ga plemena primila inicijacijom za svoga člana. Pomoglo mu je također »izdajstvo« dvojice urođenika, što ga je umio lukavo da iskoristi. Svoja otkrića konačno je redigirao u klasičnom djelu: *The Native Tribes of South East-Australia* (London 1904.). To je bila za evolucionističke etnologe »objava«: čuli su izjave živih paleolitičara, srodnikâ diluvijalnog neandertalca, a te izjave nijesu se slagale sa teorijama! Andrew Lang se »obratio«, žestinom neofita uznemirio savjest nekadašnjih istomišljenika i izazvao kontroverzu, koja još i danas traje. Ali o tomu kasnije. Iz te kontroverze proizašla je velika literatura, u kojoj su etnolozi svestrano obradili sav poznati materijal iz Australije. Najviše je pridonio P. Schmidt, osobito u radnji: *Die soc. u. rel.-eth. Gruppierung d. Australier* (Zftf. f. Ethn. 41. Jg. 1909. str. 328. ss.), a onda u SU (str. 173.—141.). Nedavno je još izdao Howittov prikaz inicijacija kod plemna Kurnai u doslovnom njemačkom prijevodu s komentarom: *Die geheime Jugendweihe eines australischen Urstammes* (= SA, Paderborn 1923.; isp. Bog. Sm. XI. br. 4. str. 462.—463.). I sveuč. prof. u Ljubljani Dr. L. Ehrlich specijalno se bavio studijem Australaca i publicirao tri radnje: *Origin of Australian Beliefs* (St. Gabriel-Mödling 1922.), *Tribal Initiation and Secret Societies in Australia* (SE str. 356.—371.) i *Bogovi* (Bog. Ves. IV. br. 3/4. str. 226.—238.).

Četiri su plemena jugoistočnih Australaca poglaviti nosioci relativne prakulture: Kurnai, Čepara, Juin i Kulin. Prva dva pripadaju tasmanskom, a druga dva bumeranškom sloju. Ali ova druga dva plemena, napose Kulin, primili su mnoge primjese od susjednih nosioca totemističke i matrijarhatske (starije ili dvorazredne) kulture. Ako pak apstrahiramo ove tuđe primjese, napose totemističku solarnu i matrijarhatsku lunarnu (višu) mitologiju: vidimo, da su jugoistočni Australci

izraziti štovatelji Najvišega Bića. Osim čisto profanih mita niže astralne mitologije, Kurnai (i Čepara) uopće ne poznaju drugih kakovih, a naročito njihovo Najviše Biće nije u vezi s nikakvom mitologijom. Juin imadu vlastitu lunarnu mitologiju prvoga tipa, koji je dakako izvor ostalih tipova. Kod njih se Najviše Biće stopilo sa mitologiziranim praocem, ali se svojstva jednoga i drugoga mogu točno da razluče. Kulin su doduše preuzeli kompliciranu mitologiju svojih totemističkih i matrijarhatskih susjeda, ali je njihovo Najviše Biće ipak sačuvalo sve originalne crte i potpunu supremaciju. Profani animizam kod jugoistočnih Australaca je slabo razvijen, a religijskog animizma uopće nema. Svi vjeruju u prekogrobni život i brinu se za pokojnike, ali ipak nema (religijskog) manizma. Magija je doduše kod sviju dosta razvijena, ali se oslanja na tuđu mitologiju i sasvim je podvrgnuta vrhovnom gospodstvu Najvišega Bića. Ženidbenog totemizma uopće nema. Postoje samo individualni i spolni totemizam, a po tom se jugoistočni Australci pridružuju Minkopima i Semang. Spolni je totemizam u Australiji u vezi sa uspomenom na praroditelje, koji su stvoreni od Najvišega Bića i prenose život na potomstvo preko spolnih totema (SU 289.—294.). To sjeća dakle na ptičice-duše kod Semang. U inicijacijama jugoistočnih Australaca prikazuju praroditelje dva brenčala: veće praoca, a manje pramajku. Brenčalo (bulroarer, Schwirrholtz) je dugoljasta daščica, pričvršćena na vrvcu, kojom se vrti po zraku, te proizvodi mukli šum i buku. (Isp. SU 117. i 399.—405.)

v

Treći dan inicijacionih ceremonija kod Kurnai saopćuje poglavica kandidatima ovu religijsku nauku preda: »Prije dugo vremena bilo je veliko biće, koje se zove M u n g a n N g a u a (= naš otac). On je živio na zemlji i naučio Kurnaje tadanjega doba, kako će praviti svoje oruđe, mreže, čamce i oružje, ukratko sva umijeća, koja znadu. On im je dao i lična imena, što ih nose. Mungan Ngana imao je sina (iz svega se vidi, da je to sin u normalnom znamenovanju). Zvao se Tundun (= muž), a bio je oženjen i postao izravni praotac (ili otac oca) Kurnaja. Mungan Ngana uveo je inicijacije, a ravnao je njima Tundun, koji je također načinio oba brenčala, koja nose ime njegovo i njegove žene. Neki izdajica plemena saopćio je jednom na opaki način tajne inicijacija ženama. Time je izazvao gnjev Mungan

Ngaua na Kurnaje. On je poslao vatru (= aurora australis), koja je ispunila sav prostor između neba i zemlje. Ljudi su postali od straha kao mahnuti i počeli da bacaju jedni na druge koplja. Očevi su ubijali svoju djecu, muževi svoje žene, a braća svoju braću. Tada provali more na kopno, i gotovo se cijeli rod ljudski potopi. Koji su preostali, postadoše praoci Kurnaja... Muga Ngaua ostavi zemlju i ode na nebo, gdje još boravi. Od toga vremena predaje otac na sina poznavanje inicijacija i njihovih tajna. A ujedno se predaje i vijest o kazni, što je donose sa sobom nepovlasno saopćenje tih tajna i prekršaj naredbe Mungana. A kazna je uništenje njegovom vatom ili smrt od ruku muževa, kojima je on predao svoje zakone« (SA 41.—42. = Howitt 630.). Ovo su pak glavne zapovijedi Mungana, u kojima stari poučavaju kandidate u inicijacijama: »prvo, paziti na stare muževe i slušati ih; drugo, dijeliti sve sa svojim prijateljima; treće, živjeti u miru sa svojim prijateljima: četvrta ne upuštati se u odnošaje sa djevojkama niti sa udanim ženama; peto, obdržavati nemrse, dok ih stari muževi od njih ne odriješe« (SA 46.—47. = Howitt 632.—633.).

Kod Čepara zove se Najviše Biće *M a a m b a*. On nadahnjuje voditelja inicijacija, koje su veoma nalik na kurnajske. Ali niti Howitt niti tko drugi ne izvještuje, kakvu nauku o Najvišem Biću primaju kandidati u inicijacijama (SA 36.—37., 64.—65., SU 122.).

Juin i njima srodna plemena zovu Najviše Biće *D a r a m u l u n*. Uistinu je on i Najviše Biće i praotac: u njemu su združena svojstva Mungana i Tunduna. Spominje se njegova mati, premda nesigurno: Howitt govori sad o jednoj materi, sad o dvije (!), a onda ih opet naziva ženama Daramaluna. Neki urođenik je rekao, da je Daramulun umro, a njegov duh otišao na nebo. U inicijacijama silazi on i pretvara kandidate u muževe, kao Tundun kod Kurnaja. Njega identificiraju sa velikim brenčalom, kao Kurnai Tunduna. On je čarobnjacima dao njihovu moć. Kod sjevernih totemističko-matrijarhatskih susjeda od Juin dolaze: Daramalun i njegova žena kao brenčala u inicijacijama. Tu je on također sin njihovog Najvišeg bića, ali i »zao duh, koji vlada noću«. To sjeća ujedno na Tasmance, a s njihovim se nazorom o noćnom duhu slaže i to, što još dalje na sjeveru kažu, da duh inicijacija stanuje u ljudskim prsima.

(SU 345.—349. i 356.—358.). Sve se to odnosi na praoca, u kojem se već ističe i njegova smrtna ili »zla« narav, pa je u tomu ujedno klica za (drugi i) treći tip lunarne mitologije. Ali kod Juin imade Daramulun također svojstva pravog Najvišeg Bića kao Mungan kod Kurnai. Daramaluna zovu i Biamban t. j. majstor i Papang t. j. otac. U inicijacijama načine njegov lik od zemlje u veličini čovjeka i pred njim daju kandidatima ovu nauku: On je stvorio Juin i postavio drveće na zemlji. Kad je ptica kos prouzročila potop, otišao je na nebo, odakle nadzire ljudska djela. On je uveo inicijacije i dao plemenu Juin brenčalo. Šum brenčala označuje grmljavinu, koja je glas Daramaluna i doziva kišu, a ta obnavlja bilje na zemlji. On je naučio Juin, kako će praviti svoje oružje, oruđe i uopće sve, što im treba. Kad čovjek umre, Daramalun prima dušu njegovu i brine se za nju. »On je veliki Majstor, koji sve može da čini i svuda može da ide. On je predima dao plemenske zakone« (SU 345. = Howitt 538. i 543.; ib. 494.). »On može da vidi narod i veoma se srdi, ako čine stvari, koje ne smiju da čine« (Howitt, 495.). U pantomističkom prikazu uz opetovani poklik: »Ne!« poučavaju kandidate, što mora da izbjegavaju: djetinjasto vladanje, preljub sa tuđom ženom i sodomiju (SU 128. = Howitt 548. ss.). Juin imadu mit o stvaranju ljudi, koji je sličan tasmanskom (SU 291.). Sa skrajnjega juga područja Juin potječe izvještaj, u kojem se Daramulun naprosto zove »stvoritelj svih stvari« (SU 345. Nota 2.). A da se u Daramulun uistinu stopio praotac sa Najvišim Bićem, dokazuje i činjenica, da sa sjevernog područja Juin imademo izvještaj o Najvišem Biću, koje nosi drugo ime i nema nikakove veze sa praocem. »M i r i r u l — od mirir, nebo — načinio je po nazoru urođenika sve stvari. Kad ljudi umru, budu dovedeni do nekog velikog drveta, gdje ih Mirirul ispituje i sudi. Dobre uzima na nebo. Zle šalje na drugo mjesto, gdje primaju kaznu. Žene govore djeci, kad su neotesana: Mirirul ne će toga da dozvoli!« (SU 387.).

Kulin i srodna plemena Viktorije zovu Najviše Biće B u n d j i l. Kako smo već čuli, on je upleten u kompliciranu mitologiju, koja je nastala miješanjem solarne mitologije prvoga tipa sa lunarnom mitologijom trećega tipa. U čistom obliku nalazimo prvu kod totemističkih, a drugu kod matrijarhatskih neposrednih susjeda od Kulin. Pri tom miješanju, koje no je već uslije-

dilo kod tih susjeda, heroj Sunca stopio se sa svijetlim Mjesecom, a »promjenljivi« Mjesec naprosto dobio je ulogu protivnika t. j. prvobitnog Mjeseca u opadanju, tamnog Mjeseca. Za to miješanje su značajni različiti konfliktni i kalumnijatorni miti. Kad je ta mitologija prodrla među Kulin, došao je Bundjil u vezu sa stopljenim herojima Sunca i svijetloga Mjeseca. Preko njih je onda dobio »brata«, »ženu«, i »djecu« koja su ovdje zvijezde (u duhu solarne komponente), i postao glavno lice različitih konfliktnih mita. U njima se odražuje također i prodiranje tuđih elemenata uopće među Kulin (SU 298.—324.). Ali pokraj svega toga Bundjil je ipak sačuvao svojstva Najvišega Bića. »Bundjil je načinio zemlju i sve, što se na njoj nalazi«. »Bundjil je načinio sve stvari« (SU 297.). On je ugrijavao sunce na korist zemlje (Ehrlich, Origen 13.). On je načinio dva čovjeka: iz ilovače je napravio tijelo, iz vlakana neke biljke kosu, a onda legao na svakoga od njih i udahnuo im svoj dah u usta, nos i u pupak. Iza svakoga dijela svoga posla plesao je oko njih. Kad im je udahnuo svoj dah, počeli su da se miču, a kad je iza toga trećiput oko njih plesao, podigli su se i govorili. Zanimljiva je potankost, da su se ti prvi ljudi razlikovali u tijelu: jedan je bio »veoma crn« i imao kovrčastu kosu, a drugi »nije bio sasvim crn« i imao je glatku kosu (SU 296.—297.). Tu je dakle jasno izraženo, da Kulin potječu od dviju različitih rasa! Bundjil je pak afirmirao svoju supremaciju time, što je stvoritelj obiju rasa, dakle gospodar i došljaka. Originalna je tradicija sigurno govorila samo o stvaranju jednoga čovjeka. Nadalje se veli, da Bundjil nije stvorio žene, nego da je njegov »brat« izvukao dvije iz vode. Ali one se nijesu mogle micati. Zato ih je morao da dovede Bundjilu, koji im je ulio život kao i »svojim« muškarcima (SU 297.). To opet ističe supremaciju Bundjila nad mit-skim došljacila (isp. Kari i Ple kod Semang!). Bundjila zovu također »naš otac« i »otac cijeloga naroda«. On je dobar i ne čini nikomu zla. On je poučio Kulin u svim umijećima i zakonima, a onda u vihoru otišao na nebo, odakle gleda na ljude (SU 119.). Bundjil se veoma veseli, kad vidi, da su starci i djeca dobro opskrbljeni sa jelom (SU 245.). Kod Kulin je pod tuđim utjecajem nestalo inicijacija.

Svi dakle nosioci relativne prakulture u Australiji priznaju Najviše Biće. To biće svuda je u vezi sa etikom. I poštovanje

Najvišeg Bića očituje se kod ovih naroda u prvom redu u tom, što obdržavaju njegove etičke zapovijedi. P. Schmidt pokupio je sve podatke, koji to dokazuju (SU 243.—252.), pa zaključuje svoj prikaz s riječima Howitta, da među ovim urođencima »imade muževa, koji su nastojali da žive prema idealu plemenske etike, ... i prema kojima, premda divljacima, mora da se oćuti poštovanje, združeno s naklonošću« (ib. 253.). Izvanjski kult Najvišeg Bića sadržan je poglavito u inicijacionim ceremonijama. Uistinu one su najuže povezane sa idejom Najvišega Bića i one izvanjskim načinom zasnjeđuju priznavanje njegovoga vrhovnoga gospodstva. Njegove su to uredbe, njegova se osoba i njegove zapovijedi u njima upoznavaju, njegov se narod u njima odgaja, da bude onakav, kakoi on, Otac njihov, Otac cijeloga naroda, to želi i traži. Taj uzgoj u duhu njegovih za kona glavna je biljega inicijacija. Kod Kurnai su treći dan inicijacija, što ih je Howitt proživio, t. j. na dan pouke o Munganu i njegovim zapovijedima, izvršili ujutro zasebnu operaciju, koja im se ukazala kao potreba vremena. Sve su kandidate posadili na zemlju u jedan red između oba poglavice. Sad je išao glavni ceremonijar od jednog kandidata do drugoga i svakomu rukama dobro izgnjeo trbuh. A za razlog navedoše Howittu ovo: »Ti dječaci, koji su tako dugo živjeli među bijelcima, zastranili su daleko od valjanih kreposti preda. Stoga je bilo nužno, da se doskoči utjecaju bijeloga čovjeka. Mladići su postali sebični i nijesu više voljni, da ono, što su vlastitim trudom zaradili ili što su dobili na poklon, podijele sa svojim prijateljima« (kako to Mungan traži!). Izvršena operacija imala je naime tu svrhu, da iz kandidata istjera — lakomost (SA. 34.). I kod Kurnai i kod Juin nakon svršenih glavnih obreda počinju teške vježbe za kandidate; pod nadzorom »starih« žive daleko od naselja, sami mora da se brinu za uzdržavanje, a »stari« ih poučavaju i vježbanju, kako će obuzdavati sami sebe i snašati fizičke napore. Ovamo idu i različiti nemrsi. Kod Kurnai su »stari« odredili, da te vježbe traju barem mjesec dana. Ponovno naime rekoše Howittu, da su »mladići tako dugo bili sa bijelcima i zato su postali divljii!« (SA 53.) Međutim ove vježbe i nemrsi sjećaju također na inicijacije Minkopa, koje su opet u nekoj vezi sa njihovom primicijalnom žrtvom. Nije isključeno, da su nemrsi jugoistočnih Australaca (i njihov individualni totemizam?) neki

ostatak prvobitnih (primicijalnih) žrtava. Ali Dr. Ehrlich upozorio je na nešto drugo. Drugi dan inicijacija po noći neposredno prije nego će kandidati u snu »od mladića postati muževi«, prikazali su Kurnai kandidate nebu, odnosno Munganu: trojica ljudi digoše svakog pojedinog kandidata u vis; ovu trojicu podigoše opet drugi ljudi, a kandidat na vrhu te piramide ispružio bi ruke u vis, što bi više mogao. To se sa svakim opetovalo po više puta, a svi prisutni su popratili obred sa glasnim povicima. Slična ceremonija obavljala se i kod Juin. Oni bi najprije položili mladiće pokraj vatre 10—15 minuta, da se »prže« (SE 357.—358.; isp. SU 163.). Na to bi podizali grane i bumerange u vis i izrično tumačili Howittu, da se to odnosi na Daramuluna (SA 24.). Napokon su doveli kandidate pred lik Daramaluna, gdje su primili nauk o njemu. Dr. Ehrlich misli, da svi ti obredi izriču prikazivanje i simboličko žrtvovanje kandidata kao prvine plemena Najvišemü Biću, dakle primicijalnu žrtvu svoje vrsti (SE 370.—371.). To je vjerojatno. Bit će, da je s tim u vezi i to, što su Juin odmah poslije pouke o Daramulunu, pred njegovim likom, opasali mladiće pâsom muževa i zaveli ples oko lika Daramuluna vičući: »On je gospodar!« Iza toga je slijedila pouka o zapovijedima Daramuluna, nakon čega su simbolično prikazali, kako mladići postaju u inicijacijama »novi ljudi«, ravnopravni članovi plemena. Za to vrijeme pjevao je starješina himnu Daramulunu (Ehrlich, Bogovi str. 231.). To opet sjeća na molitve Tasmanaca, koji su ih izražavali pjesmom.

Za Kurnai nam svjedoči Howitt, da se mole Munganu, kad opaze južno svijetlo (aurora australis). Tada naime vape: »Pošlji ga dalje, ne daj da izgorimo!« (SU 327.). —

Iz svega ovoga očito je, da u južnoj Aziji i Oceaniji barem kod naroda: Minkopa, napose plemena Aka Bea, kod Semang i kod jugoistočnih Australaca, napose plemena Kurnai, postoji izričito vjerovanje u jedno Najviše Biće. Moral je tih naroda povezan sa Najvišim Bićem. A ti narodi su bezuvjetno članovi relativne prakulture čovječanstva.

(Nastavak slijedi.)